

Editor-in-Chief: Prem Kumar Chumber

Contact: 001-916-947-8920

Fax: 916-238-1393

E-mail: chumbermedia@yahoo.com

Editors: Takshila & Kabir Chumber

VOL - 8 ISSUE - 41-42 December 28, 2016

www.ambedkartimes.com

www.ambedkartimes.org

Electoral Politics, Self-respect and Dalit Empowerment

Prem K. Chumber

Editor-In-Chief: Ambedkar Times

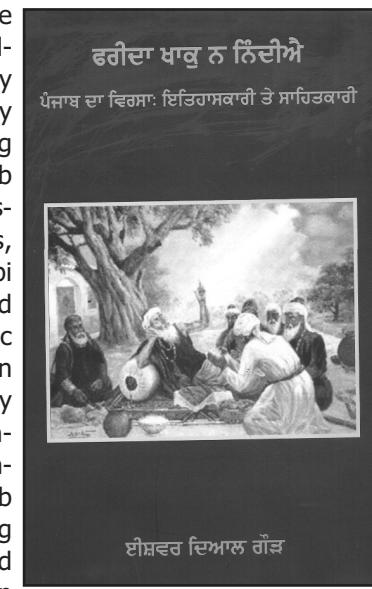
Dr. B.R. Ambedkar devoted his entire life for the emancipation of the socially excluded people of India and their genuine empowerment so that they can live a meaningful life with self-respect and public dignity. He wanted that his own people must be treated with the same respect and dignity back home that he experienced during his sojourn at US, the land of liberty and social justice. He learnt from his illustrious Professors at Colombia University the meaning and significance of freedom and equality. He got convinced that the battle for liberty and dignity is not merely a political struggle but a spiritual fight, which requires a right kind of approach based on democratic values and political moves. He gave utmost importance to law of the land and electoral procedures for contesting the authoritative and oppressive structures of power. He knew very well that without following a right kind of way to acquire political freedom rooted in social democracy, any freedom devoid of social and economic base will not last long.

He did not join any political party of his time. He knew very well that all the Political Parties of his time were incapable of providing suitable space to Schedules Castes to rise on the given scale of social status. All the Political Parties though needed their votes to come into power, they often fall short of helping them shed their burden of historical social exclusion based on the pernicious principle of high vs low birth. It was because of this reason that he wanted his own people to have their separate and distinct Political Party that can stand for their emancipation and empowerment. During his lifetime, Babasaheb Dr. B.R. Ambedkar founded two Political Parties (Independent Labour Party and Scheduled Castes Federation) and contested the Assembly and Parliamentary elections for the dignity and freedom of the Scheduled Castes people in India. It is equally known to everyone that he faced stiff opposition from all those people who always wanted the votes of Scheduled Castes but never wanted them to come at par with themselves. The third political party (Republican Party of India), the blue print of which was prepared by Babasaheb himself was also meant to be an all-inclusive political party of the downtrodden aimed at their welfare and political empowerment. He did not think even for a while to join any other political party of his time. For he knew that without having our own party there can never be an ultimate solution to the problems of his people.

Let us compare our times with that of the beginning of the Electoral Politics in India. When Babasaheb Dr. B.R. Ambedkar was determined to raise a distinct Political Party of the Scheduled Castes, many of us are running after the mainstream political parties to get crumbs. They knew very well that by winning on the given tickets of these political parties they cannot do any good to their people. But still they willingly got into the trap to garner the Scheduled Castes votes for such political parties at the cost of their community. We should not forget the teachings of our Babasaheb that our battle is a battle of pure dignity and self-respect, what he called spiritual, and that cannot be won while sitting in the feet of our tormentors.

Farida Khaq Na Ninddee-Ai: Panjab Da Virsa, Itihaskari Te Sahitkar

The book under review is a valuable contribution to the fast growing scholarly domain of medieval historiography of Punjab. What makes this study unique and engaging is its being grounded in the folk of medieval Punjab meticulously preserved in the rich treasure of the poetry of Punjabi Sufis, Gurus, and Bhagats. Medieval Punjabi poetry, a seamless blend of devout and erotic idioms, provides a solid aesthetic and poetic backgrounder to the often neglected field of Punjabi folk history and historiography. The medieval Punjabi poetry rooted in the syncretic communal character of the medieval Punjab taught the lesson of the unity of Being and His khalquat (human beings) and warned against all sorts of divisions in the name of religion, caste and creed. The medieval Punjab revered its poets and Sants on equal footing. Its glimpse cannot be obtained from the peer reviewed mainstream historical research based on research material of official data-base. The mainstream history and historiography represents the people of Punjab through different colours of religious glasses. It simply tells us the structured 'history of the poetry'. But it fails to reveal the 'poetics of History'. The socio-cultural space of Punjab (Punjabi-tiranjan), informed the author, is beyond the reach of the mainstream medieval Punjabi historiography. The learned author weaves an engaging and challenging counter narrative of medieval Punjabi history while delving deep into the rich and until now unexplored vast domain of Punjabi folk, culture and literary world of the unlettered. To come closer to the natural milieu of medieval Punjabi world of folk life and vision, Ishwar Dayal Gaur chiselled new paradigms of "Farid-Nanak Kaida", (primer of Farid and Nanak), "SatjugiDarwar" (Kingdom of Spiritual world), and "Tiranjan of Eman" (socio-cultural space of faith). It is through the iconoclastic barrels of such paradigms that the author enabled the marginalised voices to once again stand up and speak for themselves. It opened the doors of the closed cellars of the medieval poets, pirs, murshids and qissakars (story-tellers) to speak for themselves. The author tells us that folk is alive and it has its own genealogy. Any history that disconnected itself, cautioned the author, from its own folk genealogy becomes dry and oppressive. Gaur further writes that "Farid-Nanak Kaida"/"SatjugiDarwar" reminds us that Punjabi society owes its evolution to an interfaith dialogue among divergent faiths, religions and social movements occurring at the single folk time zone which is far more complex to be decoded by the linearly tailored and modernity oriented paradigms of historiography based on the methodologically sound mainstream history. Farid-Nanak paradigm introduced an alternative way to explore medieval Punjab buried under the debris of one-sided historical facts well preserved in the State guarded official archives. It gives, the author emphasised, more space

and value to the folk memory judiciously kept alive in the 'universal' memory of the syncretic community's cerebral space. It is such a folk paradigm, argued the author, which gathers the required strength to make a rupture in the mainstream hollow historiography. The mainstream historiography did not provide any space to folk literature and often presents the later as non-intellectual thing. The people history and folk archives, asserts the author, need to be brought into the pages of factual history.

Ishwar Dayal Gaur emphasizes that the Punjab cultural matrix (socio-cultural space) is a soothing concoction of divergent social, religious, cultural and linguistic signifiers, creations and artefacts laced with syncretic folk musk. It is

much more ancient than ancient limits of the mainstream historiography. It has no affinity with those discourses, narratives, stories, ideologies, practices and idioms that foment enmity between clans and faiths, and construct counter hegemonies of varied varieties. It considers Khaq or mitti (one's primordial cultural space/vernacular cultural space) as pious and native where folk memory digitised in the Kalams (poetic narratives) of sufis, qissakars and pirs sets the rules of social and individual interaction devoid of caste and religion. Baba Farid and Baba Nanak assign utmost importance to the primordial cultural space of people. The author has referred to many couplets of the spiritual poetry of Baba Farid and Baba Nanak in order to highlight the importance of folk history and its contributions towards the evolution of syncretic Punjabi socio-cultural space.

He further stated that the new paradigm of Farid-Nanak Kaida teaches the art of making a distinction between the 'history of literature and culture' and 'literature and culture of history'. The learned author made a logical distinction between the 'history of literature and culture' and 'literature and culture of history'. The 'history of literature and culture', argued the author, thrives on the factual database accumulated in the official archives of the State. But the 'literature and culture of history' has nothing to do with the dominating and hegemonising sermons of the mainstream historiography.

It owes its evolution to fertile land of Punjabi-tiranjan. The mainstream literary historiography, according to the author, presents a distorted picture of the medieval Punjab while pigeonholing it into mutually contradictory faiths/religions. Whereas the 'literature and culture of history' provides a holistic perspective wherein socio-culturally diverse space of Punjabi society can be seen naturally interacting among itself. Dialogue and continuous inter-

Ishwar Dayal Gaur
Farida Khaq no Ninddee-ai:
Panjab da Virsa, Itihaskari te Sahitkar,
(Publication Bureau: Panjab University,
Chandigarh), pp. 277, Price 350

Prof (dr.) Ronki Ram
ICCR Chair Visiting Professor of India
Studies Faculty of International Studies
Ryukoku, University 67
Tsukamoto-Cho, Fukakusa,
Fushimi-KuKyoto 612-8577 Japan
E-mail: ronkiram@yahoo.co.in
WhatsApp: +91-9779142308
Shaheed Bhagat Singh Professor of
Political Science
Panjab University, Chandigarh 160 014 India
E-mail: ronkiram@yahoo.co.in
Mob: +91-9779142308

(Continue on page no 3)

An Open Letter of an AAM AADMI - Dalit Vote Bank of Punjab

Dear Voters of Punjab,

In the run up to the forthcoming elections in Punjab scheduled for early next year, all political parties are busy in wooing the Dalit vote bank with more than 32% vote share. Some constituencies in Doaba have a huge share of Dalits ranging from 40% to 50%. Almost one third, 34 constituencies out of a total of 117, is reserved as SC constituencies. Obviously, Dalits have the potential to make or mar any candidate, if they decide carefully. But, unfortunately, they don't have the wherewithal to realize and avail of their latent power. As a result, Dalits have remained on the margins of power structures in Punjab so far. The ruling parties, the Congress Party, the Akali Dal and the BJP did not care to give their share and always tended to satisfy them with a small share in the whole pie. There is no point in blaming the exploiters but Dalit themselves. It is a proven fact that in politics, nobody gives anything to anybody. One has to claim and grab power in whatever way it is possible. Dalits could not do so in spite of their demographic position. After Acharya Prithvi Singh Azad and Master Gurbanta Singh in 1950-60s, no Dalit leader could make honorable space in the power structures of Punjab. No party groomed any Dalit to be a leader who could claim acceptability outside their limited areas of operation and constituency. After the fledgling Republican Party of Ambedkarites in the 1970s, BSP under Babu Kanshi Ram showed some promise in the 1980s but soon fizzled away due to winds of divisive powers unleashed by the hitherto ruling classes on one hand and the short sighted approach and conduct of the BSP leaders on the other. Since then much water has flown in the proverbial five rivers but the fortune and fate of Dalits remained almost static, limited to the constitutional arrangements of reservation only.

It is a matter of regret that in spite of the fact that Punjab has the biggest size of population of SCs as compared to the other states of India, SCs still don't have much share, space and say in the corridors of power. Why is it so? It is the question which should engage Dalit intelligentsia and the political leaders of all hues. Dalits are the spiritual followers of the great Guru, Sahib Shri Guru Ravidass Ji who said

"ਪ੍ਰਾਣੀਨਾ ਪਾਪ ਹੈ; ਜਾਨ ਤਥਿਓ ਮੀਤ,
ਖਾਲਿ ਸਦਾ ਸਪਾਧੀਨ ਸੇ ਕੌਨ ਕਰੋ ਛੈਪ੍ਰੀਤਾ"

Dalits are the followers of Dr. B.R. Ambedkar and Babu Kanshi Ram politically in the contemporary times. Both these Dalit icons pleaded and demanded, for the socially and economically weaker sections of the society, a share in political and administrative power structures of the country. But Dalits are still standing far away from these hollowed out fits as equal partners. The off the cuff answer to these important questions is that Dalits are a divided lot in Punjab both religiously and politically.

They are searching for their religious and communal identity as Hindus, Sikhs, and Buddhists, Christians in a broader sense and as Ad-Dharmis, Ravidassia Sikhs, Mazhabi Sikhs, Valmikis, and Kabirpanthis etc. in a somewhat confined sense resulting in further divide. After the relentless struggle of Dr. Ambedkar in the 1930s culminated in the shape of the Communal Award of the British Prime Minister Ramsey MacDonald and Poona Pact between Mahatma Gandhi and Ambedkar in 1932 and finally in the constitution of India with enabling provisions for empowerment of Dalits including political reservation in the parliament, the state legislatures and other structures up to the grass roots i.e. panchayats. Dr. Ambedkar

was defeated and cheated by the wily Hindu leaders headed by Mahatma Gandhi under the garb of nationalism and to save the life of the great Mahatma who undertook fast unto death against the Communal Award in 1932. Under the Poona Pact, Dalits were made to lose Separate Electorate offered by the Communal Award by the British government and an alternate of political Reservation was given. Reservation has become a much maligned concept. Political reservation has not worked to the real advantage of the Dalits. It has divided Dalit community into various vested political agenda. It has created yes-men. Babu Kanshi Ram called them Chamchas (stooges) in his book on contemporary Dalit politics "Chamcha Age". The Congress party, the Akali Dal and also the BJP have taken advantage of the situation and have deliberately divided them under one pretext or the other. The religious or spiritual Deras of Dalits have succumbed to temptations of gunmen, beacons cars, escort jeeps and other fringe benefits and knowingly or otherwise helped the political vested interests in further dividing the community. Dalits need to address the situation and find answers; if they want to have their due share in the polity and society otherwise their demographic advantage will continue to be negated by the vested interests. It is felt, of late, the Dalit intelligentsia and the educated youth have started

realizing these ground realities. They are increasingly becoming aware and alive of their fate and have started asserting themselves. Obviously, it will affect the emerging political scenario. Political parties are also increasingly trying to grasp the situation to attract the Dalit vote bank to their advantage.

The ruling alliance of Akali Dal and BJP are yet to come out with their election manifestos. But it is a common knowledge that these parties will try their best to woo Dalits to garner their votes by hook or crook. The so called Blue Card holders are mostly Dalits. The government is all set to throw away the freebies like Dal Atta schemes, free electricity, and free water, providing bicycles and

cooking gas connections to the venerable sections of the society. They are not really interested in bettering the condition of Dalits by empowering them by making good arrangements for their education, training and employment. The ongoing problem of post matric scholarships to Dalit students

for attention but nobody is serious. The question of surplus (nazul) land and share of Dalits in its allotment is never addressed with sincerity. Both the Akalis and BJP are falling on each other to own Dr. Ambedkar to please Dalit communities. Many proposals and programmes to recognize and honour the Dalit icons have been undertaken with an eye on the elections and these will be forgotten, as usual, after the elections. The Khuralgarh project in Hoshiarpur to honour Guru Ravidass was inaugurated with great fanfare. But there is no time frame and no budget. It will remain on the drawing board for long. Mr. Vijay Sampla of BJP announced a college to be opened at BootanMandi in Jalandhar to honour Dr. Ambedkar soon after he was appointed as the President of Punjab BJP. The land said to be earmarked for the project now has been auctioned to set up a vegetable market. These parties are simply befooling the gullible Dalits. Punjab SC Commission, a statutory body, headed by a BJP nominee Rajesh Bagha, is toothless. Chairman Rajesh Bagha has alleged openly in the

media that he and other commissioners are being treated shabbily by the government not only in the matter of payment of salaries and perks but also otherwise as compared to other such statutory authorities. The allegedly tainted SC Akali leaders namely Sarwan Singh Phillaur and Avinash Chander have been denied tickets by the Akali Dal but the likes of Bikram Singh Majithia who is also involved in the same kind of allegations and investigations is calling the shots. This is the treatment SCs get at the hands of their political masters. Dalits need to see through the situation and assert themselves for their due space in the system.

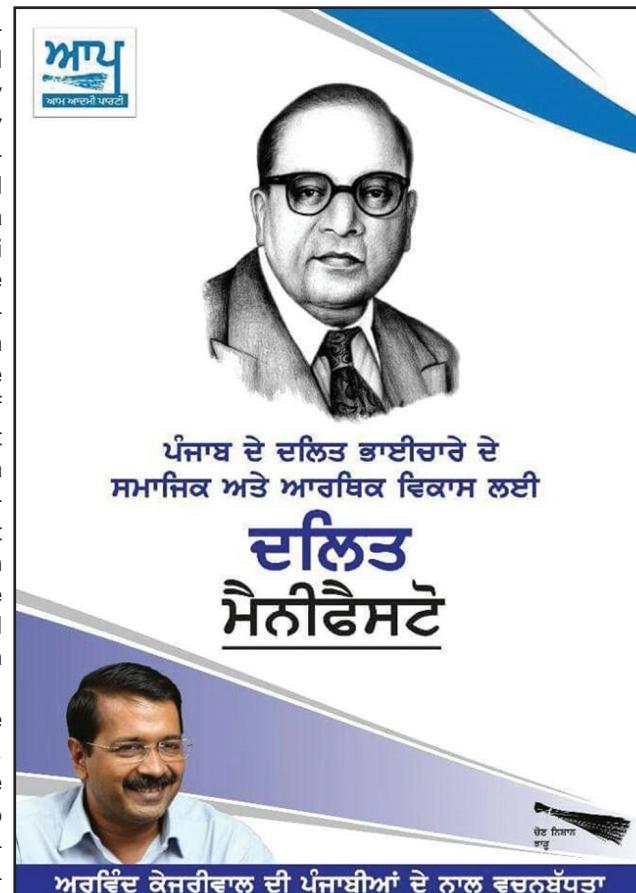
The AAP has come out with a much flaunted Dalit Manifesto. I also contributed to the AAP's Punjab Dialogue to consider some of the issues of interest and concern to Dalits of Punjab. I am sorry to say that the said manifesto could not impress Dalits. I wrote about this in detail in my blog and e-mailed to the AAP leadership. As I said earlier that Dalit vote bank has the potential to do or undo. The Akali-BJP combine could come to power last time only because of the fact that they were able to wean away Dalits from the Congress Party and win more seats in Doaba and elsewhere. I would not refrain from stating the fact that AAP is yet to convince Dalits of their sincerity and gain their acceptance. I don't think that realization has dawned yet. Both the Congress Party and the Akali-BJP alliance seems to be much careful in selecting their candidates for reserved seats. They have given fair representation to Dalit intelligentsia including highly placed senior bureaucrats and professionals. On the other side, AAP appears to be allergic to this category of aspirants of AAP tickets. AAP brags that they have given tickets to taxi drivers, sons of poor chowkidars etc. There could not be any animosity or opposition to such candidates as such but this bragging by the leadership smacks of sense of superiority and a sense of doing a favour to poor dalits. This patronage has not gone well with the Dalit masses. AAP should rectify its dalit policy and agenda, the sooner the better. I am reminded of a couplet:

ਬਦਾ ਸ਼ੋਰ ਸੁਜਤੇ ਥੇ ਪਲਟੂ ਮੈਂ ਰਤਿ ਕਾ;
ਜਗਰ ਜੋ ਚੀਰ ਤੋ ਇਕ ਕਤਰਾ ਖੂਨ ਨ ਨਕਿਲਾ !

Though most Dalits are economically poor, apart from their social backwardness, yet the Left parties could not make any inroads to their constituency. It is a subject of study. My personal feeling is that the communist leaders of yore in Punjab were all well to do Jatt Sikhs or elite Hindus. They could not embrace Dalits in

Ramesh Chander
Ambasador

ਅਰਵਿੰਦ ਕੌਰੀਵਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਰਨਬੱਧਤਾ

(Continue on page no 3)

Ambedkar statute in Japan

**Arun Kumar,
Bedford**

It is a matter of pride for all those who are involved in the human rights movement and particularly the followers and admirers of Dr Ambedkar that his statue had featured at the World Heritage Site in Koyasan, Wakayama, Japan. This statue was donated by the Maharashtra Tourism Development Corporation (MTDC) and inaugurated by the Chief Minister of Maharashtra, Devendra Fadnavis on 10th September 2015 at the Koyasan University.

Unveiling the statue, the Chief Minister, Fadnavis said, "The statue is a gift from the people of Maharashtra and India to the people of Koyasan and Japan. Dr Babasaheb Ambedkar was a great jurist, politician and a social reformer. Dr B R Ambedkar's struggle and principles for human dignity, social equality and justice is universal and relevant even in the modern age."

He further added, "Dr Ambedkar was also one of the world's greatest Buddhist leaders. It is a matter of great coincidence that Koyasan is celebrating 1200th year of its foundation and the en-

tire world, especially India is celebrating 125th birth anniversary year of Bharat Ratna Dr Babasaheb Ambedkar."

Wakayama Governor Yoshinobu Nisaka said that Koyasan, the ancient seat of Buddhist learning in Japan, was the ideal place to establish the memorial for Dr Ambedkar.

The MTDC had earlier signed an agreement with Wakayama Prefecture to promote tourism in both destinations. As the Wakayama state has Buddhist connection and deep-rooted Buddhist culture, it was appropriate that a piece of Indian Buddhist culture was exported to Japan. The choice fell on Dr Ambedkar. It was decided that the MTDC would install Dr Ambedkar's statue and the government of Wakayama would maintain it. Dr Ambedkar is not only considered a leader of the human rights movement and father of Indian Constitution but also a revivalist of the Buddhism in India. He embraced Buddhism along with thousands of his followers. As a result, Buddhism has become one of the main religions of India.

Statue is measuring 6 to 6.5 feet and is modelled in the 'Parliament' pose, which shows Ambedkar with book in his left hand and his right hand raised.

The Japanese International Corporation Agency and MTDC are jointly promoting Buddhist tourism in Maharashtra and they have also funded MTDC for the Ajanta-Ellora Caves Conservation.

The statue installation event was jointly organised by the Wakayama Prefecture, Maharashtra government and the Japanese chapter of the Dr Ambedkar In-

ternational Mission.

Ram Pal Rahi, a member of Ambedkar Mission Society, Bedford, Vice President of the Federation of Ambed

karite and Buddhist Organisations UK and President of Punjab Buddhist Society, UK went to Japan to attend the unveiling ceremony of Dr Ambedkar's statue

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE (NCAIP 2016) ON "PHARMACEUTICAL SCIENCE RESEARCH: DRUG DEVELOPMENT, VALIDATION AND ANALYTICAL METHODS"

Advance Institute of Pharmacy, Palwal organized one day national conference (NCAIP 2016) on "Pharmaceutical Science Research: Drug Development, Validation and Analytical Methods" on 24th Dec 2016.

More than 200 delegates, faculties and Industrial persons were present in con-

ference. The conference was inaugurated by Chairman AEI, Shri Venay Gupta and further taken over by

Director AEI, Dr. R. S. Chaudhary, Principal AIP, Dr. Neelam Singla and Organizing Secretary Dr. Arpana Rana. In the opening re-

marks Organizing Secretary welcomes all the dignitaries and delegates & addressed the gathering by sharing the importance of such activities. Conference was started with Saraswati Vandana as tradition of our culture. Chief Guest Dr. Kaptan Singh (Senior GM-API Research, Sun Pharma, (Coninue no Page no 6)

Farida Khaq Na Ninddee-Ai: An Open Letter of an AAM AADMI - Dalit Vote Bank of Punjab

(Continued from Page 1)

action between various view-points, meticulously narrated in the folk literary world of medieval Punjab, made it totally different from the one (mutually repulsive) as projected in its mainstream history. The major difference between people history and mainstream archival history is that the former talks about the syncretic tradition of socio-cultural ethos of Punjabi society whereas the latter tells us only about its divisive discursive logic. The former lives in the memory of people and folk-literature. The latter is kept alive by the hegemonic dictates of the elite/State. The author opined that ideologues of those movements/ideologies who discarded/forgotten the paradigm of socio-cultural faith as taught by Baba Farid and Baba Nanak are either already vanished away from the land of Punjab or are on the brink of extinction or got absorbed by the mainstream.

In a nutshell, the author has carved a brilliant counter-narrative that forces the reader to think afresh and at the same time to doubt what s/he learnt from the silky pages of the official texts. This bold and engaging study will give rise to a new thinking and debate about the urgent need of relooking at medieval Punjab through the eyes of its pirs, poets, qissakars and gurus and to find new ways to encounter the complex challenges faced by the contemporary Punjab. I congratulate the author for penning this brilliant text, which would be appreciated widely by the admirers of Punjabi cultural heritage and the students of medieval historiography of Punjab.

Posted on www.ambedkertimes.com

(Continued from Page 2)

the caste ridden society. The so called party of Dalits, the BSP has done much harm to negate the demographic advantage of Dalits in Punjab. They could not mobilize Dalits as they did in UP. BSP, knowing or otherwise, tended to support the traditional parties by acting as dummies or spoilers. The DalitDeras have played a negative role by dividing the community into divisive streams. Most of them don't have any political Think Tanks who could advise them to handle the political situation and safe guard the political interests of their innocent and faithful followers. With this, one can safely say that Dalits have harmed themselves in this tedious process. Unfortu-

nately, no silver lining is in sight. I am certain that nobody would do anything. Dalits will have to do it themselves. Will we wait for another Ambedkar or Kanshi Ram to appear? I conclude with this question to be addressed by the Dalit intelligentsia, spiritual leaders and the educated youth. Let me quote yet another couplet to say my mind:

जसि खेत से ढणिका को मरायर नहीं शेज़ी;
उस खेत के गोशे गंदम को जला डालो !

With regards,

Yours truly,
(Ramesh Chander)
December 19, 2016

Postscript:

तू पहले बात फरिबातका अंदाज़ पैदा कर;
फरि तुझे दुनियामें कोई नज़र अंदाज़ कर नहीं सकता!

ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ

ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ
 ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਕੁੱਲ
 21 ਗ੍ਰੰਥ ਛਾਪੇ ਹਨ। ਗ੍ਰੰਥ ਨੰ. 14 ਦੇ ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ, ਗ੍ਰੰਥ ਨੰ.
 17 ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਹਨ, ਗ੍ਰੰਥ ਨੰ. 18 ਮਰਾਠੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਹ
 ਵੀ ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਨੰ. 19 ਅਤੇ 20
 ਵੀ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇੱਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸੋਸ਼ ਮੈਟੀਰੀਅਲ
 ਦਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਗ੍ਰੰਥ
 ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਹੈ। ਏਨਾ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤ, ਬਾਬਾ
 ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ, ਸਾਨੂੰ ਕਿੰਤੀ ਅਣਮੌਲ ਵਿਰਾਸਤ ਹੈ। ਇਹ
 ਬੇਸਿਸਾਲ ਵਿਰਾਸਤ ਸਾਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਦੁਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ
 ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਨਿਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ
 ਨਿੱਡਰ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੀ
 ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਕਾਨੂੰਨ, ਜਾਤਪਾਤ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਮਰਦ ਵਿੱਚ ਭੇਦ ਭਾਵ ਕਰਨਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਉੱਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸਭ ਲਈ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸਮਾਨਤਾ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਜਾਦੀ ਲਈ ਹੋਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਹੋ ਕੀ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਚੰਗੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਮਾਤ੍ਰ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਰੋਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਈ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੀ ਮਿਸ਼ਨ ਸੀ ਪਰ ਏਥੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਭੈਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਅਖੋਤੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾਵਾਂ, ਫਤਵਾਵਾਂ ਦਾ ਬੀਜਨਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਆਹਵਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਬੜ੍ਹਾਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫਤਵੇ, ਜਗਤ-ਜਣਨੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾੜ ਭੋਗ ਦੀ ਵਸਤੂ ਗਰਦਾਨਦੇ ਹਨ। ਅਖੋਤੀ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿੱਤ ਹੁੰਦੇ ਬੇਵਜ਼ਾ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਘਰਾਂ ਦੀ ਸਤਾ ਛੁਕ, ਅਖੋਤੀ ਕੇਂਦ ਦੇਣੀਆ, ਸਮਾਜਿਕ ਬਾਈਕਾਟ, ਥਾਣਿਆਂ ਅੰਦਰ ਮੌਤਾਂ, ਛੁਅਛਾਤ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇਅਮ ਦਿਖਾਵਾ, ਅਪਮਾਨ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਹਨਰਗਰਦੀ, ਕੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਹਨਰਗਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇਸ਼ਾਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਹੀਣਤਾ, ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਏਥੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੈ ਪਰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਦਿਸਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਅਖੋਤੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅੰਦਰ, ਅਛੂਤਾਂ, ਸੂਦਰਾਂ, ਅਤਿ ਸੂਦਰਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਅੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਿ ਖਿਆਲ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੈ? ਗਿਆਨੀ ਜੈਲ ਸਿੱਖ ਵਰਗ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਇੱਕ ਸੂਦਰ ਸੀ? ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਏਸ ਲਈ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਸਾਈ ਇੱਕ ਪਾਰਸੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ? ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਆਪ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੀ ਐਕਾਰ ਹੈ?

ਵਰਣ ਵਿਵਸਥਾ, ਜਾਤਪਾਤ, ਛੁਆਛਾਤ ਦੀ
ਭਾਵਨਾ ਤਹਿਤ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਖਿਲਾਫ, ਦੇਸ਼ ਵਿਅਧੀ ਅੰਦਰੋਲਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉੱਠੇ ? ਰਾਜਨੀਤਿਕ,
ਯਾਰੀਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨਾਂ
ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਦਲਿੜਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਸੀਹੇ ਨਜ਼ਰ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ? ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਆਈ
ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੀ ਅਖੌਤੀ ਅਛੂਤ, ਸੁਦਰ ਬੰਬੇ ਨਹੀਂ ? ਇਹਨਾਂ
ਨਾਲ ਨਿੱਤ ਦਿਹਾੜੇ ਹੀ ਦੀਆਂ ਵਹੀਕੀਆਂ ਵਿਹੁੱਚ ਕਿਉਂ ਮੌਰਚੇ
ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ, ਕਿਉਂ ਮਾਰਚ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ, ਕਿਉਂ ਦੇਸ਼ ਬੰਬੇ

ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਨਹੀਂ? ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਨਾਂ ਉਤੇ ਅੱਡਿਆਚਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਕਿਉਂ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਡਾ. ਮੰਥੇਡਕਰ ਦੁਆਰਾ, 'ਜਾਤਪਾਤਾ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਮ' ਕਰਨ ਲਈ ਕੌਂਢੇ ਗਏ ਅੰਤਿਮ ਸਿੰਟਿਆਂ ਵਲ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਗੌਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਜਾਤੀਪਾਤੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ। ਬਹੁਗਿਣਤੀ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤੇ ਵਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਯੁੱਗ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਡਾ. ਮੰਥੇਡਕਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਖੋਜ ਪੱਤਰ, ਇਸਦੇ ਨਿਰਣੇ, ਅੱਜ ਵੀ ਉਨ੍ਹੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ, ਵਿਦਵਤਾ ਦੇ ਡੰਡਾਰ ਸਨ, ਸੋਸ਼ਿਅਤ ਪੀਤੜਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ੀਹਾ ਸਨ, ਦੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰ ਦੇ ਚਿੰਤਕ ਸਨ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਲੱਭਨ ਅਤੇ ਅੜਨ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਨੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਜਿੰਨੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੌਂਦ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜੋ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਲੱਗਾ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੇਖੋਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਦਲੀਲਾਂ ਸਹਿਤ, ਉਸਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਵਾਇਸਰਾਈ ਦੀ ਕਾਰਜ ਕਾਰਣੀ ਦੇ ਲੇਬਰ ਮੈਂਬਰ ਰਹੇ। ਪਹਾਤ ਜਿੱਡੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਲਾ ਕੇ, ਮਾਨਵਤਾ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਪੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਖੋਹਿਆ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨਾਇਕ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਅਜਾਦ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ। ਭਾਰਤ ਰਤਨ ਬਣੇ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਰਸਤ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਮ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੈਰ ਪੈਰ ਤੇ ਛੇਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਟੱਬਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। Annihilation of Caste (ਐਨਹੀਲੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕਾਸਟ) ਭਾਵ 'ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ ਬੀਜਨਾਸ' ਪੁਸਤਕ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਗਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗ੍ਰੰਥ ਨੰਬਰ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਾ ਨੰਬਰ 23 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਫ਼ਾ ਨੰਬਰ 96 ਤੱਕ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ, ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ ਏਨਾ ਹੈ, ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨ-ਜਾਗਿੜੀ ਹਿੱਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ, ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਨੂੰ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਪਲਾਣ।

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਡਿਜਕ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਇਹ ਲਿਖਦ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ
ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਬਾਬਾ ਸਹਿਬ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਹਨ, ਆਪਣੇ ਚਿੱਠੇ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼
ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤਪਾਦ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ,
ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਹਿਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।
ਗੱਲਾਂ ਕੌਂਕੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਲੱਗਣ ਪਰ ਸੱਚੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ
ਵੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪੁਚਾਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ
ਨਹੀਂ। ਸਭ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ
ਰੱਖਦਾ ਹੋਇਆ,

ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ
ਸੋਹਣ ਸਹਿਜਲ

(1)
ਮਿਤਰੋ,

ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ, ਜਾਤਪਾਤ ਤੇੜਕ ਮੰਡਲ ਦੇ
ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਬਚੇ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਇਸ
ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਸੱਭਿਆ। ਉਹਨਾਂ
ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਚਾਣਿਆਂ, ਇਸ ਬਚੇ

ਵੀ ਸਵਾਲ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣਗੇ। ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਯੋਗ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਲਈ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਮੈਂ, ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ, ਮਹਾਤਮਾ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ, ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਹਿੰਦੂ ਮੈਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੈਂ ਘਾਰ ਦਾ ਸੱਪੜਾ ਹਾਂ। ਬਿਨਾਂ ਸੱਕ, ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਪੇਰਤ ਹਿੰਦ, ਮੰਡਲ ਨੂੰ

ਪੁੱਛਣਗੇ ਕਿ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਜਗ੍ਹਾ ਭਰਨ ਲਈ ਇਸਨੇ ਮੌਜੂਦੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬੁਲਾਇਆ। ਕੋਈ ਹੋਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਕੁਝ ਰਾਜਨੀਤਿਕ-ਹਿੰਦੂ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਇਤਤੀ ਸਮਝਣ ਮੌਜੂਦੀ ਚੋਣ ਅਮ ਧਾਰਮਿਕ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਲਈ ਚੁਣ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਫਲਵੇ ਨੂੰ ਉਲੰਘਿਆ। ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿੰਨਾਂ ਵਰਣਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੈ ਸ਼ਾਸਤਰ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਏਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਿਪੁੰਨ ਬਹੁਤ ਯੋਗ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੰਤ ਰਾਮਦਾਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨੇ ਹੀ ਸਿਵਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ "ਦਸ਼ਬੋਧ" ਵਿੱਚ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ। ਰਾਮਦਾਸ ਪੁੱਛਦਾ ਹੈ, ਕੀ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੂਝਵਾਣਾ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਰਾਮਦਾਸ ਦਾ ਜਵਾਬ, ਨਹ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਛੂਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵਜੋਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬੰਬਈ ਤੱਕ ਉਹਨਾਂ ਕਿਉਂ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਸੰਦਾ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਈ ਅਛੂਤ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇੰਡਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮੈਥੋਂ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖਦ ਦੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਰਜ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਕਾਰਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(2)

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਮਾਰਗ,
ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ
ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਆਲੋਚਨ ਜਿਆਦਾ ਹਨ, ਮਿੱਤਰ ਬੜੇ ਘੱਟ ਹਨ
ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਦੋ ਵਰਗ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਰਗ ਰਾਜਨੀਤਕ
ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਵਰਗ ਸਮਾਜਿਕੀਆਂ ਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿਨਾਂ
ਸਮਾਜਿਕ ਲਿੰਗਨਤਾ ਦੇ, ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸਥਾਈ ਅਤੇ
ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਸਮਾਜਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼
ਲਗਾਤਾਰ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਡਾਢ਼ੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨੈਸ਼ਨਲ
ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੋਸਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਵੀ ਨੀਂਹੋ
ਰੱਖੀ ਗਈ। ਇੱਕ ਦਾ ਕੰਮ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਰਮੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨਾ
ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ ਕੰਮ, ਰਿਹਾ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਢੇ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ
ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਦੋਨੋਂ ਪੱਖ ਰਲ
ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਚੱਲ
ਪਿਆ, ਕੀ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਏ ਹਨ? ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤਿਲਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਲੋ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਉੱਪਰ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਗੁੱਟ ਬਣਾ ਗਏ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਉੱਤੇ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਵ੍ਯੂਚਤ ਤਕਰੀਬਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿਖੇ 1892 ਨੂੰ ਹੋਏ ਕਾਗਰਸ ਦੇ ਅੱਠਵੇਂ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪ੍ਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਭਬਲਪੁਰ। ਸੀ. ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭਵਾਂ ਨਾਲ ਸੋਸਲ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਭੋਗ ਹੀ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਦੇਸ਼ ਤੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕੀ ਹੈ?" ਕੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਬਲ ਅਸੀਂ ਏਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਵਿਧਾ ਔਰਤਾਂ, ਅਣ-ਵਿਆਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ, ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ, ਮਿੱਤਰ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਘਰੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਘੁੰਮਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਆਕਸਫੋਰਡ ਅਤੇ ਕੈਂਬੀਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੇ?" (ਤਾਲੀਆਂ) ਹੁਣ ਬੈਨਰਜੀ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੀ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਧਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਹ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ? ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅਛੂਤਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੇਦਾ ਹੈ। ਮਰਾਠਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਵਾ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਇੱਕ ਅਛੂਤ ਨੂੰ ਸਰਬਜਨਕ ਗਲੀਆਂ ਸਤਕਾਂ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਿੰਦੂ, ਅਛੂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵੇਂ ਨਾਲ ਭਿੱਟ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਗਲੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ, ਅਛੂਤ ਨੂੰ ਛੋਹ ਨਾ ਲਵੇ, ਅਛੂਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਜਾਹਰ ਤੌਰ ਤੇ ਦੱਸਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੁਝ ਜਾਂ ਧੋਣ ਦੁਆਲੇ ਕਾਲੀ ਡੋਰੀ ਬੁਨ੍ਹਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਪੇਸ਼ਵਿਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪੁਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਛੂਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਇੱਕ ਝਾੜੂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਬਿੱਟੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਸਾਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮਗਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਭਿੱਟ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ। ਪੁਨਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਛੂਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਧੋਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕੁੱਜਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂਕਿ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੁੱਕ ਸਕੇ। ਸਤਕ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਬੁੱਕਿਆ, ਜਾਣੇ ਅਣਜਾਣੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਨਾ ਭਿੱਟ ਦੇਵੇ। ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਛੂਤ ਸਮੁਦਾਏ ਬਲਾਇਸ ਨਾਲ ਅਖੇਤੀ ਉੱਚ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਬਾਰੇ 4 ਜਨਵਰੀ 1928 ਦੀ, 'ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ' ਅੱਖਬਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਛਪੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਜੇ ਉਹ ਇੰਦੋਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਰੀਬ 15 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ :-

1. ਉਹ, ਸੁਨਿਹਰੀ ਕਿਨਾਰੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪੱਗਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਣਗੇ।
  2. ਉਹ, ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੀਆਂ ਵਧੀਆ ਧੋਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਣਗੇ।
  3. ਉਹ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ੇਕ ਸੁਨੇਹਾ, ਪ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾਉਣਗੇ, ਚਾਹੇ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਪਥੇ।
  4. ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨੋਰੰਜਨ ਹਿੱਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।
  5. ਬਲਈ ਔਰਤਾਂ ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਣਗੀਆਂ, ਨਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਗਾਉਂਨ ਜਾਂ ਜੈਕਟਾਂ ਪਾਉਣਗੀਆਂ।
  6. ਹਿੰਦੂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਜਣੇਪਾ ਕੋਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਵਾਵਾਂ ਦੇਣਗੀਆਂ।
  7. ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲਈ ਉਹ ਕੋਈ ਮੁਆਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗ ਸਕਦੀਆਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਦੇਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਹੀਲੋਂਜ਼ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਗੀਆਂ।

ચલદા

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE (NCAIP 2016) ON

"PHARMACEUTICAL SCIENCE RESEARCH: DRUG DEVELOPMENT- VALIDATION AND ANALYTICAL METHODS"

(Continued from Page no. 3)

(Continued from Page no 3)
Gurugram) delivered very interesting & interactive talk on "Challenges in process development of generic drugs", which was motivational and learning for students and others. To enrich the knowledge and awareness of delegates Guest of Honour Dr. Gajender (Principal, COP, UHS, Rohtak) delivered a lecture on "Usefulness of Potassium Cyanide in Pharmaceutics". Our Guest of Honour Dr. Kanchan Kohli (Associate Professor, JamiaHamdard University, Delhi) also shared her views on importance and necessity of such conferences and emphasized to organize such of activities regularly for the betterment of Pharmaceutical professional. The scientific session started with lectures delivered by Dr. M. Shaqiuza-

man (Asst Professor, JamiaHamdard University, Delhi) and Dr. AbulKalamNajmi (Associate Professor, JamiaHamdard University, Delhi), followed by Poster/Oral Session. Mr.Varun form GLA University, Mathura got first prize, Mr. Ankur from AIP and MsShilpa from JamiaHamdard University got 2nd prize respectively in Poster. Ms. Garima from JamiaHamdard University and Ms. Nidhi from AIP awarded best oral presentation respectively with the cash Prize and certificate. Session was ended by Mrs. RuchikaKalra (Associate Professor Advanced Institute of Pharmacy) with vote of thanks and closing remarks by Mr. Vikas Jogpal (Associate Professor Advanced Institute of Pharmacy). The conference was a great success

8. ਜੇ ਬਲੀਆ ਸਮੁਦਾਏ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਣ, ਆਪਣੇ ਵਸਦੇ ਰਸਦੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੁੱਡ ਜਾਣ।

ਬਲੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਰਤਾਂ ਮੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਨਾਹੀਂ
ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਿੰਟਾ? ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਾਣੀ ਭਰਨ
ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਸੂ ਨਹੀਂ ਚਰਾ ਸਕਦੇ,
ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਉਲਟਾ, ਹਿੰਦੂ
ਆਪਣੇ ਪਸੂ, ਬਲੀਆ ਦੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਚਰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ।
ਇਹਨਾਂ ਤਸੀਹਿਆਂ ਵਿੱਚੁੱਧ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਸਿਕਾਇਤ
ਪਹੁੰਚਾਈ ਗਈ ਪਰ ਕੋਈ ਸ਼ੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਸਦੇ
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ
ਆਪਣੇ ਘਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਜਰਾਤ ਵਿੱਚ
ਕਵਿਥਾ ਵਿਖੇ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਫੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ
ਅਛੂਤ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਨਾ
ਭੇਜਣ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕ
ਅਧਿਕਾਰ ਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਅਛੂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਨੇ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾਉਣੇ
ਪਏ, ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਨਵੰਬਰ 1935 ਵਿੱਚ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ
ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਜਾਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਛੂਤ ਮੌਰਤਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਧਾਰ
ਦੇ ਘਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ
ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਅਪ੍ਰੈਲ 1936 ਦੇ ਆਸ
ਪਾਸ ਜੈਪੁਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਚੱਕਵਾਹਾ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਛੂਤ
ਨੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਵਾਪਿਸ ਆ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ
ਤਹਿਤ, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਅਛੂਤ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਦੀ
ਦਾਅਵਤ ਦਿੱਤੀ। ਹੋਰ ਖਾਣੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੇਸੀ ਥੀ ਦੀ ਵੀ
ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਸਾਰਾ ਟਾਈਚਿਰਾ ਖਾਣੇ ਦਾ ਅਨੰਦ
ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸੈਂਕਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਲਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਹਮਲਾ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਰਾ ਤਿਆਰ ਭੋਜਨ ਮਿੰਟੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ।
ਲੋਕ, ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਏਧਰ ਓਧਰ ਦੌੜ
ਗਏ। ਨਿਹੱਥੇ ਅਛੂਤਾਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਕਾਤਲਾਨਾ ਹਮਲਾ ਕਿਉਂ? ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਘਿਓ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ
ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਤੱਲ ਤੋਂ ਗਈ।

ਜੁਲਮ ਤਸੱਦੂ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਸੱਚੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ
ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸ੍ਰੀ ਬੈਨਰਜੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ
ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ
ਹੈ, “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੱਤਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ
ਕਿ ਅਛੂਤਾਂ ਵਰਗੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ
ਵੱਡੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਰਵਜਨਕ ਸਕੁਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਫੀ ਰੋਕਦੇ
ਹੋ? ਖੂਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋ। ਗਲੀਆਂ ਸਤਕਾਂ ਤੇ
ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੱਤਾ ਦੇ ਕਾਬਲ
ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਹਿ-ਯਰਮੀਆਂ ਉੱਤੇ ਗਹਿਰੇ ਪਉਣ
ਅਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਸਰਤਾਂ ਠੋਸਦੇ ਹੋ? ਉਹਨਾਂ
ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਮਨ ਪਸੰਦ ਦਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ
ਹੋ ?” ਕੀ ਬੈਨਰਜੀ ਜਾਂ ਹੋਸ਼ ਹਵਾਸ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ,
ਇਹਨਾਂ ਜਾਂ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਹੋਰ ਸੈਂਕਡੇ ਸਵਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ‘ਹਾਂ’
ਵਿੱਚ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਰ ਕਾਂਗਰਸੀ, ਮਿਲ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ
ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਓਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ, ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਉੱਤੇ ਰਾਜ
ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤਾਂ ਕੀ ਫਿਰ, ਇੱਕ ਵਰਗ ਦੁਆਰਾ
ਦੂਜੇ ਵਰਗ ਉੱਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ?

ਫਿਰ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਪਾਰਟੀ, ਜੰਗ ਹਾਰ ਕਿਉਂ
ਗਈ? ਉੱਤਰ ਲਈ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਧਾਰਕ, ਕਿਸ
ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ
ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ
ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ
ਪੁਨਰ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਉਸਾਰੀ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ
ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪੁਨਰ ਵਿਧਵਾ
ਵਿਆਹ, ਬਾਲਪਨ ਦੀ ਸਾਚੀ ਆਦਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ
ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਨਵ ਨਿਰਮਾਣ, ਜਾਤੀਪਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ
ਦਾ ਖਾਤਮਾ। ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਸਰੋਕਾਰ, ਉੱਚਾਜਾਤੀ
ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ
ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਪਾਰਟੀ
ਦਾ ਵਜੜ ਜਾਂਦਾ ਲੱਗਾ।

ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲਲੀਲ, ਇਸ ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਝੰਡੀ ਰਹੀ। ਜੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਵਰਗ ਸੀਮਤ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੋਣਾ ਇਹੋ ਹੀ ਸੀ। ਜੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਭਾਵ, ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਨੌਬਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣੀ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਲੈਨਿਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਫਰੰਡੀਨਦ ਲੈਸਲੇ ਨੇ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਨ 1862 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਸਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਥਾਈਪਣ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਸਲ ਹਾਲਾਤ ਕਿਸ ਵਿਖਾਵ ਤੋਂ ਰਾਹਾਂ"

ਪ੍ਰਕਾਰ ਦ ਹਨ।”
 ਰੂਸੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛੁੱਡੇ, ਸਾਡੇ ਏਥੇ ਹੀ ਦੇਖ ਲਵੇ।
 ਫਿਰ ਭੁੱਟੈ ਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁਦਾਇਆਂ
 ਨੂੰ ਵੰਡੀ ਗਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੱਤਾ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ? ਮੇਰੇ
 ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ
 ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ
 ਵਿੱਚ ਰੱਖੋ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਤੇ

ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਭੁਲੈ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਉਚਿਤ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੇਖ ਲਵੇ। ਸਾਰੇ ਆਇਰਲੈਂਡ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਹੋਮ ਰੂਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ, ਦੱਖਣੀ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਨੁਮਾਇਦੇ ਸ੍ਰੀ ਰੈਂਡ-ਮੌਨ ਨੇ ਅਲਸਟਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਸੰਦ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆਤਾਵਾਂ ਮੰਗੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅਲਸਟਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੀ, “ਤੁਹਾਨੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆਤਾਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਤਾਂ ਅਧੀਨ ਤੁਹਾਡੀ ਹੁਕਮਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।” ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਐਸਾ ਹੀ ਰੁੱਖ ਅਖਿਤਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਆਸਾਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣਦਾ? ਮੁੱਖ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਲਸਟਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਟੈਂਡ ਕਿਉਂ ਲਿਆ? ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਇਕੋ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾ ਧਿਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਮ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਵੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਫਿਰ ਭੁਲੈ ਫੈਸਲੇ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਧਾਰਕ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸੋਚ ਲੈਣ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇਂ, ਸਮਕਾਲੀਨ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਉਠੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਂਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਲੂਥਰ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੁਧਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਰੂ ਕੀਤੇ। ਯੁਰੀਧੀਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੋਏ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤਿਨਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਤਤਰਤਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਮੁੰਹਮਦ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਅਰਬ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਹਿਹਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਨਿਤਨ੍ਹੇ ਸਾਂਘਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਧ ਜ਼ਾਅਤਾ ਸਰ ਕੀਤੀ

ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਚੰਦਰਗੁਪਤ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਹੋਵੇਂ ਵਿੱਚ ਆਈ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਿਵਾ ਜੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਾਪਰ ਸਕੀ। ਏਨੀਆਂ ਕੁ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਕਾਫੀ ਹਨ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਦਿਮਾਗ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਹੋਣਾ, ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ।

(3)

ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਉਤਪੰਨ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇੱਕ ਆਰਥਿਕ ਜੀਵ ਹੈ, ਜਾਇਦਾਦ ਹੀ ਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਐਵੇਂ ਵਧਾਉ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇੱਕ ਬਰਾਬਰ ਜਾਇਦਾਦ ਰੱਖਣ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣਾ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਣਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕੱਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਆਰਥਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਸੰਚਾਲਿਤ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਆਸੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੱਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਸੱਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰ ਕਿਵੇਂ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੌਮਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਹਾਤਮਾਵਾਂ ਦੇ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੋਰਡਾਂਪਤੀ, ਸਾਧੂ ਫ਼ਿਰੀਆਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਵੇਂ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਲੱਖਾਂ ਕਰੋਡਾਂ ਗਰੀਬ ਗੁਰਖੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ ਬਨਾਰਸ ਅਤੇ ਮੱਕੇ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅਮ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਸਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਤਾਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇੱਕ ਮੈਨੁਸਿਟੇਟ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਥੇ ਹਰ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਏਥੋਂ ਡੱਕ ਕਿ ਚੋਣਾ ਅਤੇ ਹੜਤਾਂਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਰੰਗਣ ਚਾਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੋਮ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੌੱਲਤ ਜਿਨੀ ਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ, ਧਰਮ ਦੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ, ਸਮਾਜਿਕ ਰੁੱਤਾਂਤੇ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਮ ਉੱਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਤਾਅ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੜ੍ਹਤ ਰਹੀ, ਦੂਜੇ ਪਤਾਅ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਗੱਲ ਸਿੱਖੇ ਤਿਹਾਂ।

ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਏ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੀ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਸਮਾਜ ਕਿੰਦਾ ਉਸਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਵਰਗ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦਾ ਰਹੇ, ਬੁਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰ ਤੱਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਦ ਤੱਕ ਸੱਤਾ ਹਿੱਥਾਉਣ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਸੱਤਾ ਦਾ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਰਗ ਦੇ ਹੱਦ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਹ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੀ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇੱਕੱਠੇ ਹੋ

जाणे? इक्कंठे हो दे कारज लाई किहड़ी प्रेरक मकर्ता होवेगी? असेही भावना तां इंक सूजे नाल समानता ब्राउरीभाव अंते सब तें वी व्य के, निंआ इनसाफ दे भावना ही हो सक्दी है। केवल जाइदाद दी समानता द सेंदा ही इनकलाब करन लाई लोकां नुं संगठन नहीं कर सकदा। उहिनां नुं पहिलं पंका विस्वास होणा चाहीदा है कि क्रांती वापरन तें बाबद सब नुं इंक समान वृतीर मिलेगा, जात मजहब दा कोई विडकरा नहीं होवेगा। इनकलाब दी अगवाई करदे समाजवादी दा केवल इतर यकीन दुआउणा कि उह जातीवाद विच विस्वास नवीर रखदे, ही काढी नहीं। निंसी समानता अंते ब्राउरीभाव दा इंक ढुँपा नजरीआ व्यापर व्यापर अंतिम जरुरी है की इह मंतिनां जा सकदा है कि भारत दा गरीब मजहब द वरग, अमीर अंते गरीब दे फरक तें बगैर किसे होवे विडकरे नुं सदीकार नहीं करदा? की इह पैकी गॅल है कि देस दा गरीब, जात मजहब अंते उच नीच दे भिन्न भेदां नुं मानता नहीं दिसा, से सचाई इह है कि मजहब द वरग, जात मजहब अंते उच नीच नुं मेनदा है तर मजहब द वरग इंक भुँठ इंक जान हो के अमीरां खिलाफ ऐक्सफ़न किवे कर सकदा है? इनकलाब आदेगा किंदा जे मजहब द वरग इंक साझा फरंट पेस ही नहीं कर सकदे? फरज करो, क्रांती हो जांसी है (जिसदी किंवा बिलकुल संभावना नहीं) समाजवादी सेंडा ते काब्ज दे जांसे हन तां की भारत विच पाए जांसे विसेस किसम दे मौजूद समाजिक दांचे (जातीवाद) दुआरा पैदा कीडीआ समसिमावां नाल, समाजवादीआं नुं नजिंठाना नहीं पदेगा? से समाजवादीआं नुं इह संचाई सदीकार करन्ही ही पदेगी कि समाज सुधार दी समसिमा, मूल समसिमा है। इस तें बचाआ नहीं हो सकदा। इनकलाब तें पहिला जां पिछ्डों, जातपात नाल दे दे रॅख करने ही पैषे हन भाव कि किसे वी दिसा विच मुड़ लावे, जातीवाद दा दै-दु तुहाडे राह विच आदेगा ही आदेगा। जदों तंक तुमी इस दै-दु नुं खड़म नहीं करदे, ना राजनीतक अंते नहीं आरबिक सुधार हो सकदे हन।

(4)

ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜਿਹਦੇ ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਤੀਵਾਦ ਦਾ ਪੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਤੀਵਾਦ ਤਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ, ਪਹਿਲਾਂ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਕੇਵਲ ਕੰਮ ਧੰਨੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਹੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵੰਡ ਹੈ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵੰਡ ਵੀ ਦਰਜਾ ਬਦਰਜਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਲ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਵੰਡ, ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮਕਾਰ ਕਿੱਤਾ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁਣਨਾ, ਮਾਪਿਆ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਥੇ ਨੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਿਥਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਅੰਜੇਹੇ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਿਸਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਘਾਡਕ ਹੈ। ਸਨਾਤ ਕਦੇ ਵੀ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਛੇਤੀ ਛੇਰਕ ਅਤੇ ਅਚਾਨਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵੰਡ ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਰ ਕਿੱਤਾ ਬਦਲਣ ਲਈ ਸੁੰਤੁਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਾਤੀਵਾਦ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਜਾਰੀ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣਾ ਵਿਰਾਸਤੀ ਕੰਮ ਧੰਦਾ ਹੀ ਕਰੇਗਾ। ਚਾਹੇ ਉਸਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਿੱਤੇ ਬਦਲਣ ਉੱਤੇ ਰੋਕਾਂ ਕਰਾਰ ਜਾਤੀਵਾਦ ਸਿੱਧਾ ਹੀ, ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਕਰਸ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਾਤੀਵਾਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ, ਨਿੱਜੀ ਚੋਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਵੰਡ ਨਹੀਂ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਹਿਲ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਦਲਾਖੇਰੀ, ਮੰਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਜਿਹੇ ਰੁਝਾਨ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਕਿੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਘੜੀਆ ਨੀਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਵਸਥਾ ਜਾਂ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਕੀ ਨਿਧੁੰਨਤਾ ਆਵੇਗੀ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਨਾ ਤਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦਿਮਾਗ, ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੰਮਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲਦੇ ਹੋਣ? ਸੋ ਆਰਥਿਕ ਸੰਗਠਨ ਤੱਤ ਤੇ ਵੀ ਜਾਤਪਾਤ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਤ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁਭਾਵ ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਗਣਾਂ ਅਤੇ ਕੁਕਾਵ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਫੌਰੀ ਲੋੜ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਬੱਲੇ ਆਸਿਆ ਚਾਂਚਾ ਹੈ।

(5)

(3)

ਕੁਛ ਲੋਕ ਜਾਤੀ ਪਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਬਚਾਅ ਇਹ
 ਕਹਿ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ, ਨਸਲ ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੀ
 ਸੁੱਧਤਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਾਨਵਵੰਸ ਵਿਗਿਆਨੀ ਇਸ
 ਮੱਤ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸੁੱਧ ਨਸਲ ਦੇ ਮਨੁਖ ਕਿਵੇਂ
 ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਨਸਲ ਦਾ ਰਲਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ
 ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਿਲੀਆਂ ਜੁਲੀਆਂ ਭਾਵ ਮਿਸਰਤ
 ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਡੀ. ਆਰ. ਭੰਡਾਰਕਰ, ਆਪਣੇ ਯੋਗ
 ਪਰਚੇ "ਹਿੰਦੂ ਵਸੋਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤੱਤ" ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ
 "ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਸਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਜਾਂ ਵਰਗ ਹੋਵੇਗ
 ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਦੇਸ਼ੀ ਕਣ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਰਾਜਪੁਤ ਅਤੇ ਮਰਾਠਾ
 ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬਦੇਸ਼ੀ ਖੂਨ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਨਹੀਂ, ਇਹ
 ਮਿਲਾਵਟ ਬਾਹਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ ਜਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਇਸ

ਖੁਸ਼ਗਹਿਮੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹਨਾ” ਅਸਲੀਅਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਖੂਨ ਅਤੇ ਸੰਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਧੋਖਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਘੁਲਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਾਤੀਵਾਦ ਨੇ ਕੀ ਸੁੱਧਤਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣੀ ਸੀ। ਨਸਲੀ ਤੌਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚਮਾਰ, ਇੱਕੋ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਮਦਰਸ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਮਦਰਸ ਦਾ ਪਰੀਆ ਵੀ ਇੱਕੋ ਨਸਲ ਦੇ ਹਨ। ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਨਸਲੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਰੇਖਾਂਕਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਨਸਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਵੰਡ ਹੈ। ਮਹੁੱਖ ਅਤੇ ਪਸੂ ਤਾਂ ਦੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਤਾਂ ਜਾਂ ਨਸਲਾਂ ਹੋਣੀਆਂ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਕਿਵੇਂ ਅਲੱਗ ਸ੍ਰੇਣੀ ਹੋਈ? ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਿਕਾਰਾਤਮਕ ਚੀਜ਼, ਨਹੰਵਾਚਕ ਚੀਜ਼। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਮਹੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ ਸਾਈਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਜਾਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਨਸਲ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਪ ਜਾਤਾਂ (ਗੋਤ ਆਦਿ) ਦਾ ਭਾਵ ਨਸਲਾਂ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪ ਜਾਤਾਂ ਉਸੇ ਨਸਲ ਦੀ ਉਪ-ਵੰਡ ਹੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਤਾਂ, ਉਪ ਜਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਭੋਜਨ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਲਾਈਆਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ? ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ ਭੋਜਨ ਤਾਂ ਖੂਨ ਦੇ ਘਟੀਆ ਵਧੀਆ ਹੋਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤੀਵਾਦ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਮੂਲ ਮੁੱਢ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਦਰੱਖਤ ਦਾ ਬੂਟਾ ਆਪਣੇ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜਾਤੀਪਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਨਸਲ ਦੇ ਮਹੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੇਦਾ ਕੀਤੇ। ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਰਿੰਦੂ, ਬੋਨਿਆਂ ਦੀ ਨਸਲ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਮਖਮ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੌਮ ਹੈ ਜਿਸਦਾ 9/10 ਹਿੱਸਾ ਫੌਜੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਅਯੋਗ ਗਰਦਾਨਿਆਂ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਐਸੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਘਟੀਆ ਵਰਗ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਅਤੇ ਸਵਾਰਬਸਪੂਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜੀ ਰੁਤਬੇ ਵਿੱਚ ਉੱਚੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਕੋਲ ਇਸ਼ਨ੍ਹਾਂ ਗੇਤੂਲਿਆਂ ਦੱਤੇ ਨੋਸ਼ਨ ਦੀ ਸਕਣੀ ਸੀ।

(6)

(੬) ਜਾਤਪਾਤ ਵਿਚੋਂ ਆਰਥਿਕ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ। ਜਾਤੀਵਾਦ ਨੇ ਨਸਲ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜਾਤੀਵਾਦ ਨੇ ਇੱਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਖੇਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੌਤ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਇੱਕ ਕਲਪਣਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਫਰਜੀ ਗੱਲ ਹੈ (ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ)। ਹਿੰਦੂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਦੇਸ਼ੀ ਨਾਮ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ (ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਦਰਸਾਉਂਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਡੇ ਨਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਲੋਤ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਸਮੁਦਾਏ ਹੋਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਸਮੁਦਾਏ ਵਜੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਹੈ। ਹਰ ਜਾਤ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਜਾਤਪਾਤ ਬਣੀ ਰਹੇ, ਜਾਤਪਾਤ ਸਲਾਮਤ ਰਹੇ, ਇਹੋ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਡਾਂ ਸੰਘ, ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਾਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਇਹ ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਦੰਗਿਆਂ ਵੇਲੇ। ਹਰ ਜਾਤ ਦਾ ਖਾਣ ਪੀਣ, ਵਿਆਹ ਸਾਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚੁੰਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਹਰ ਜਾਤ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਤੱਕ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖ ਪਹਿਰਾਵਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਹੋਰ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਲਈ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਹਿੰਦੂ, ਚੂਹੇ ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਖੁੱਡ ਵਿੱਚ ਵਡਿਆ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਾਹਵਾਸਤਾ ਰੱਖਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਹਾਂ, ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਹਰ ਹਿੰਦੂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ ਕੋਈ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਕੌਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕਈ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਕੌਮ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਪਿੱਛੇ, ਆਦਤਾਂ, ਮਾਨਤਾਵਾਂ, ਵਿਸਵਾਸਾਂ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹੋ ਕੁਝ ਕੀ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਣਤਰ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ? ਏਥੇ ਤਾਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਤੱਕ ਅੱਲੋਂ ਅੱਗੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਯਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕਿ ਸਾਂਝੀ ਸੱਤਾਵਾਨੀ

ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਭ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਵਲਵਲੇ ਸਾਂਝਾਂ ਵੀ
ਸਮਾਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਣ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਾਂਝੀ ਸਰਗਰਮੀ
ਜਾਂ ਸਾਂਝੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਿੰਸਦਾਰ ਬਣੇ ਕਿ ਸਾਂਝੇ ਰਹਿਣ
ਸਹਿਣ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਹਾਰ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ
ਸਫਲਤਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ। ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਫਲਤਾ
ਮੰਨੇ, ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ
ਜੋੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਬਣਦਾ ਹੈ।
ਜਾਤੀਵਾਦ ਤਾਂ ਸਾਂਝੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ
ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਕਰਕੇ ਹਿੱਦੂ, ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਨਹੀਂ
ਬਣ ਸਕੇ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਾਂਝਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਿਦੇ ਹਨ, ਚੁੰਡਲੀ ਜਾਂ ਟੋਲੇ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਸਪਿਰਟ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀਪਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭੈੜਾ ਲੱਛਣ ਹੈ। ਇੱਕ ਜਾਤੀ, ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫਰਤ ਦਾ ਜਾਧ ਇਵੇਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਦਾਂ ਜਰਮਨ ਵਾਲੇ, ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਅੰਗੇਰਜ਼ਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਜਾਤਪਾਤ ਦੀਆਂ ਵੰਸਾਵਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦਾ ਮੂਲ ਮੁੱਢ (ਜਨਮ) ਸੇਸ਼ਨ ਦੱਸਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਮੁੱਢ ਹੀਣਾ ਅਤੇ ਨੀਚਾ। "ਸਹਦਰੀ ਖੰਡ" ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਦਨਾਮ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਉੱਥੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਜਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਈ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਨੇ ਉੱਪ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜ਼ਹਿਰ ਘੋਲ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਅੱਗੋਂ, ਗੋਲਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਦਿਉਰਖ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਪਲਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਚਿਤਪਾਵਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਦਿ ਉੱਪ ਜਾਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਧੜੇ ਦਾ ਸਵਾਰੀ ਹਿੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਨਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਮੁੰਦਲੀ ਚਿਤਾ ਇਹੋ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤ ਕਿੱਦਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੈਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਕੌਲੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਤਰਕੀਬ ਜਾਂ ਸਿਸਟਮ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਖਮਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦੇ ਯਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਹਰ ਧਰਾ, ਆਪਣੇ ਸਵਾਰੀਥ, ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੱਛਣ ਨਿਹਾਇਤ ਹੀ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਗੈਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਅੱਜ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿਵਾ ਜੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਆਪਮਾਨ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਦੇ ਕਾਇਸਥ, ਅੱਜ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਦਨਾਮੀ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਾਇਸਥਾਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਉੱਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੈ? ਜਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਜਾਤਪਾਤ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਜਾਤਪਾਤ ਪ੍ਰਤੀ ਤਿਖੀ ਚੇਤਨਤਾ ਕਾਰਨ ਬੀਤੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਜਾਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਏ ਝਗੜੇ ਅੱਜ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨੀ ਰਸੇ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕਜੁੱਟਾ, ਇੱਕਮੁੱਠਾ, ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।

(8)

ਬਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੂਲਵਾਸੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣਾ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ, ਸਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਗਲਤ, ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਭੂਮੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨ ਗੈਰ ਸੱਭਿਅਕ ਜੀਵਨ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੱਥੀ ਮਾਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ, ਅਸੱਭਿਅਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ ਤੱਕ ਗਰਦਾਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਤੀਹ ਲੱਖ ਲੋਕ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ) ਵਿਰਾਸਤ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਣ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸ਼ਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਏਦਾਂ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹਾਲਤ ਲਈ ਕੌਣ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ? ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ? ਹਿੰਦੂ ਸਾਇਦ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਇਹਨਾਂ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਜੋ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਕ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਰ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਝ ਕੇ ਅਪਣਾਉਣਾ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਚਰਨਾ, ਭਾਡਰੀਭਾਵ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ, ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਸਨੇਹ ਕਰਨਾ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸੰਭਵ ਹੈ? ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਛ ਹੈ ਹੀ ਉਸਦੀ ਜਾਤ। ਵੈਦਿਕ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਬਚੇ ਖੁਚੇ ਪ੍ਰਿਣਤ ਅਨਾਰੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਗੁਆਉਣ ਲਈ ਰਾਜੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਗਿਰੀ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਜਤਾਇਆ ਜਾਂ ਸਿਖਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਮੁਸੀਬਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਫਰਜ਼ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦੇਵੇਗਾ। ਸੋ ਜਾਤ ਹੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਇਸ ਹਾਲਾਤ ਲਈ ਕਿ ਸੱਭਿਅਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕਰੋਤਾਂ ਅਸੱਭਿਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਤਾ ਸਿਖਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਪਛਾਣਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਜੋ ਗੈਰਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਆਦਿ-ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ, ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਹਬ ਧਰਮ ਦੇ ਕਾਇਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੇਗੀ। ਜੇ ਇਉਂ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿਸਥਾ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

(9)

ਇਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਜਾਂਗਲੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਸੱਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਨਵਤਾਵਾਦ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕੋਈ
ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਬਲਕਿ ਉੱਚੀ ਜਾਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ
ਹੇਠਲੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ
ਉੱਠਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਸੈਂ ਦੋ
ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇਵਾਂਗਾ, ਇੱਕ ਸੁਨਾਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪਥਰੇ

ਪ੍ਰਭੂਆਂ ਦੀ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਸਮੁਦਾਏ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਜਾਣੇ ਪਛਾਣੇ ਸਮੁਦਾਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਰੁਤਬਾ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇੰਡਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਆਪਣਾ ਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਅੰਤੇ ਜਿਵੇਂ ਧੋਤੀ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਢੰਗ ਜਾਂ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਵੇਲੇ 'ਨਮਸਕਾਰ' ਕਹਿਣਾ। ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ, ਸੁਨਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਨਕਲ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤਾ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਬੰਬਈ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁਨਾਰਾਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਇੱਕ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੱਥਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦਾ ਪ੍ਰਚਲਣ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਸਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪਥਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਮੌਬਰ ਇਸਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲੈਣ ਲੱਗੇ। ਜਾਤੀ ਦੇ ਯਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਫੈਲਾਇਆ। ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਈਸਾਈਤ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਵੀ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਵੱਧ ਪਾਤਰ ਕੌਣ ਹੈ? ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਖਿਲਾਫ਼ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਹ ਕੁਝ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿ ਜਿਸੂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਜੜ੍ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿ ਜਿਸੂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰੱਸਨੀ ਨਹੀਂ ਫੈਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਬਲਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਬੋਧਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵੰਡਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੇ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਲਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਸੂ ਘਟੀਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਟੀਆਲਾ ਜਾਲਮ ਗੋਨ੍ਹ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕੈਨਾ ਹੈ।

(10)

(10)

ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਧਰਮ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ,
 ਇਹ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਮੁੜਦਾ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਹੈ, ਅੱਜ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨਰੀ
 ਧਰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਉਸ ਵੇਲੇ
 ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ
 ਪਸਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ, ਧਰਮ ਬਦਲੀ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ
 ਵਿਰੋਧ ਹੈ। ਧਰਮ ਬਦਲੀ ਕਰਕੇ ਆਏ ਨੂੰ ਸਮੁਦਾਏ ਦੇ
 ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਫੁੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਸ ਜਾਤ
 ਵਿੱਚ ਖਪਾਇਆ ਜਾਵੇ? ਸੋ ਜਾਤਪਾਤ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ
 ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ, ਹੋਰ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿੱਚ
 ਘੁਲਣਿਮਲਣ ਦੇ ਭੁਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਜਾਤਪਾਤ
 ਹੈ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।
 ਅਤੇ 'ਸ੍ਤੁਧੀ' ਬੇਵਕੂਫ਼ੀ ਅਤੇ ਛਜੂਲ ਸਾਬਿਤ ਹੋਵੇਗੀ।

(11)

ਜਿਹਨਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਅਸੁਧੀ ਅਤੇ ਬਣਾਈ, ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਕਾਰਨਾਂ ਨੇ ਸੰਗਠਨ, ਅਸੰਭਵ ਬਣਾਇਆ ਸੰਗਠਨ ਪਿਛੇ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਅਤੇ ਡਰਪੋਕਪਣਾ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ ਸਿਹਤਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ, ਸ੍ਰਤਾਨੀ ਅਤੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕੋਲ ਉਹ ਤਾਕਤ ਕਿੱਥੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਨਿਡਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ? ਇਹ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਤਾਕਤ, ਖੁਕਾਕ ਜਾਂ ਕਸਰਤ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤੁਂ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖ, ਬਤਰੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਉਸਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਨਿੱਤਰਾਂ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਉਸਦੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਦੌੜੇ ਆਉਣਗੇ। ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸਦੀ ਮੱਦਦ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵੀ ਆਵੇਗਾ। ਸਾਰਾ ਫਰਕ ਸਾਂਝੀ ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਤਚੀਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ ਭਾਤਚੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਦੂਜੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਬਿਨਾਂ ਸੱਕ ਇਹ ਫਰਕ ਜਾਤਪਾਤ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਜਾਤ ਹੈ, ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੰਗਠਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਿੰਦੂ, ਕਮਜ਼ੂਰ ਅਤੇ ਨਿਮਾਣੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਹਿੰਦੂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਲੋਕ ਹਨ। ਪਰ ਮੌਰੀ ਰਾਇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਕਈ ਮੌਰੀਆਂ ਤੇ ਉਹ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਹੋ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੁਝ ਮੌਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਿ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਕਮਜ਼ੂਰ ਹਨ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨ ਹਨ। ਉਦਾਸੀਨਤ ਬੇਰੁਖੀ ਵਰਗੀ ਭੇੜੀ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਕਿਤ ਗੰਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਏਨਾ ਉਦਾਸੀਨ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀਪਾਤਾ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸੰਗਠਨ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ, ਚੰਗੇ ਨੋਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ, ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ।

(12)

ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਭਵਿਖ ਕਿਸੇ ਅੱਗੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਭਵਿਖ ਕਿਸੇ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ਜੇ ਗਰੁੱਪ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ, ਇਨਸਾਫ਼ਾਰ ਅਤੇ ਨਿਰੋਪਖ ਹੈ ਤਾਂ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਵਧੇਗਾ, ਉਤਸਾਹ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੇ ਗਰੁੱਪ, ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ

ਹੈ, ਪਹਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤ ਸੁਧਾਰ, ਮਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਜਾਤ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਉੱਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੌਤ ਵਰਗੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤ ਜਾਤੀ ਨੇਮਾਂ ਖਿਲਾਫ ਕੈਣ ਪਹਿਲ ਕਰੇਗਾ। ਕੱਟੜਪੈਕੀਆਂ ਹੋਏ ਆਈ ਹੋਈ ਜਾਤਪਾਤ, ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਹਥਿਆਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(13)

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਉੱਤੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਫੋਸ਼ਨਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਸਰਬਜਨਕ ਦਿਇਆ ਦਾਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਲੋਕ ਰਾਏ ਨੂੰ ਅੰਸਤੂਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਜਿਮੇਵਾਰੀ, ਉਸਦੀ ਵਡਾਚਾਰੀ ਕੇਵਲ ਉਸਦੀ ਜਾਤ ਹੈ। ਗੁਣ ਅੱਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਜਾਤਪਾਤ ਨਾਲ ਬੁੱਝ ਗਏ ਹਨ। ਯੋਗ ਕਾਬਲ ਲਈ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋਣਹਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨਹੀਂ, ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦਿਇਆ ਦਾਨ ਨਹੀਂ। ਦਾਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਾਤ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਹੂੰਦਾ ਅੱਤੇ ਜਾਂਦਾ ਨਾਲ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੀ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਮਹਾਨ ਅੱਤੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸ ਦੰਡ ਅਗਵਾਈ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰੇਗਾ? ਉਸਦਾ ਲੀਡਰ ਉਸਦੀ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ, ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਸਹੀ ਜਾਂਗ ਗਲਤ, ਚੰਗ ਜਾਂ ਮੰਦਾ। ਗੁਣ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗੱਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ?

(14)

ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਵੰਨ ਲੰਬੀ ਹੈ ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸਾਰੂ ਪੱਖ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਸਵਾਲ ਉੱਠਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਤਪਾਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੈਂਧੂ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਆਦਰਸ਼ ਉਹ ਸਮਾਜ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਵੇ। ਭਾਉਤੀਵਾਦ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਨਹੀਂ। ਮੁਢਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਮਿਲਜੂਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਹੀ ਨਾ ਹੈ। ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਇਪਰਾਦ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀ (1) ਸਰੀਰਕ ਵਿਰਾਸਤ ਉੱਤੇ ਸਿਵੇਂ (2) ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਰਾਸਤ ਉੱਤੇ ਸਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਭਾਲ, ਵਿਦਿਆ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਗਿਆਨ ਉੱਤੇ ਅਥਵਾ ਯਤਨ ਉੱਤੇ (3) ਉਸੇ ਆਪਣੇ ਯਤਨ ਉੱਤੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰਣ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਿਆਇਤਾਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਜਨਮ ਸਿਖਿਆ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਨਾਂ, ਵਪਾਰਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਜਾਂ ਵਿਰਾਸਤ ਤੌਰੇ ਤੋਂ ਧੰਨ ਦੌਲਤ ਪੱਖਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਹਨ, ਦੌਤ ਜਾਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਫਿਰ, ਉਹੀ ਅੱਗੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਭਾਵ ਕਿ ਇਹ, ਯੋਹੇ ਦੀ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਲਈ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੋਣ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

(15)

ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਧਤਾ ਵੱਖਰੇ ਆਦਰਸ ਰੱਖਦੇ ਹੈ। ਇਹ, ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਦਰਸ ਰਤੁਰਵਰਣ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਸਾਰ ਜਾਣਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚਾਰ ਵਰਣਾ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਆਦਰਸ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਣਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨੂੰ ਖੁੰਢਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਚੁਤੁਰਵਰਣ, ਜਨਮ ਅਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ, ਗੁਣ ਕਰਮ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਹਿੱਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਬਾਹਮਣ, ਕਸ਼ਤਰੀ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦਰ ਦੇ ਠੱਪੋ ਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਕੀ ਹੈ? ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਪਾਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸਨੂੰ ਕਸ਼ਤਰੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਯੂਰਪੀਨ ਸਮਾਜ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਲੇਬਲ ਚਿਪਕਾਇਆਂ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਟੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਿੱਦੇ ਸਮਾਜ ਏਦਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ? ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਸ਼ਤਰੀ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦਰ ਲੇਬਲ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉੱਚੀ ਨੀਚ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬੇਕਾਰ ਰਹੇਗੀ।

(16)

ਬੱਦੋ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਰ ਵਰਣ
 ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਨੁਕਸਾਨਦੇਤੇ ਹਨ। ਜਨਮ ਆਧਾਰਤ ਚਾਰ
 ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ, ਯੋਗਤਾ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਤ ਚਾਰ ਵਰਣ
 ਤੱਕ ਕਿੱਦਾ ਘਟਾ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਦੂਜੀ ਦਿੱਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
 ਚੜ੍ਹਰਵਰਣ ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਚਾਰ
 ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਗੀਕਰਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਇਹ
 ਸੰਭਵ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਪਲੇਟੋ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਮਿਲਦੀ
 ਗੱਲ ਹੈ। ਪਲੇਟੋ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਭਾਅ ਪੱਖੇ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ
 ਵੰਡਿਆ। ਇੱਕ ਵਰਗ ਛਿੰਡ ਪ੍ਰਤੀ ਫਿਕਰਮੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ
 ਰੋਟੀ ਜਾਂ ਕੁੱਖ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਤ ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅੰਦਰ
 ਵਪਾਰੀ ਵਰਗ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ, ਕੁਝ ਹੌਸਲੇ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
 ਹਨ। ਇਹ ਵਰਗ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰੂਨੀ
 ਅਮਨ ਦੇ ਰਾਖੇ ਵੀ ਇਹ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੀਜੇ ਵਰਗ ਵਿੱਚੋਂ

ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਸਹੀ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਰਗ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੇ ਚਾਰ ਵਰਣਾਂ ਜਾਂ ਚਾਰ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਮ ਚੱਲਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਹ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਜਾਤਾਂ ਨਾ ਬਣਦੀਆਂ।

ਤੀਜੀ ਸਮੱਸਿਆ

ਚਤੁਰਵਰਣ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਸਥਾਪਤ ਕਿੰਦਾਂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਕੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਰਗ ਜਾਂ ਵਰਣ ਵਿੱਚ ਘੁਸਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ? ਆਖਰ ਕਾਨੂੰਨ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖੇਗਾ। ਬਿਨਾਂ ਸਜ਼ਾ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਚਤੁਰਵਰਣ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਰਮਾਇਣ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭੂਕ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਇਹੋ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਾਮ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਰਾਮ ਰਾਜ ਤਾਂ ਅਧਾਰਿਤ ਹੀ ਚਤੁਰਵਰਣ ਉੱਤੇ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਵਜੋਂ ਚਤੁਰਵਰਣ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਉਸਦਾ ਫਰਜ ਸੀ। ਸੰਭੂਕ ਸੂਦਰ ਦਾ ਕਸੂਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਉਲੰਘ ਕੇ ਉਸਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਚਤੁਰਵਰਣ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਰਗੀ ਕਰਤੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਨੂੰ ਸਿਮੂਤੀ ਸੂਦਰ ਦੀ ਜੀਭ ਕੱਟਣ, ਪਿੱਘਲਦਾ ਸਿੱਕਾ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਣ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਸੂਦਰ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂ ਵੇਦ ਸੁਣ ਲਵੇ। ਕੀ ਚਤੁਰਵਰਣ ਦੇ ਗੁੱਗਾ ਗਾਉਂਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ 20ਵੀਂ ਸੰਦੇ ਦੇ ਅਜੇਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨੂੰ ਸਿਮੂਤੀ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਵਰਹੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਚਤੁਰ ਵਰਣ ਵਿਵਸਥਾ ਅਧੀਨ, ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ? ਕੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਸ਼ਤਰੀ, ਵੈਸ਼, ਸੂਦਰ ਵਾਂਗ ਚਾਰ ਵਰਣ ਬਣਨਗੇ? ਜਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਝੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ? ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਗਰੋਂ ਯੋਗ ਅਯੋਗ ਦੀ ਕਸ਼ਮੀ ਕਿਵੇਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ? ਕੀ ਉਹ ਪੁਜਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ? ਸਰਾਬ ਵੇਛਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਕਸਾਈ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ? ਸੋ ਕੋਈ ਬੇਵਕੂਫ ਹੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਚਤੁਰਵਰਣ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਪੁਰਵਕ ਜਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(17)

ਮੰਨ ਲਓ ਚੁਤੁਰਵਰਣ, ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ। ਚਾਰ ਵਰਣ ਚਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੰਮ ਧੰਡਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਵੰਡ ਹੋ ਗਈ। ਭਾਵ ਸੂਦਰ, ਵਿੱਦਿਆ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹੇ, ਹਥਿਆਰ ਕਿਉਂ ਰੱਬੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ, ਕਸ਼ਤਰੀਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉੱਪਰਲੇ ਵਰਣ, ਸੂਦਰ ਦੇ ਰੱਖਿਅਕ ਹਨ? ਜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਕਸ਼ਤਰੀ, ਵੈਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰਗੇ? ਕੀ ਜੁਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੂਦਰ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਗੇ? ਲੋਤਾਂ ਦੀ ਪੁਰਤੀ ਲਈ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਿਉਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ? ਉੱਪਰਲੇ ਤਿੰਨੇ ਵਰਗ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਸੂਦਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਮੱਨ੍ਹੇ ਦੇ ਕਰੁੰਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਬਦਨਾਮ ਕਰੁੰਨ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਏਨੀ ਜਾਲਮ ਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਿਦਰੋਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ? ਇੱਕੇ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਹੇਠਲੇ ਬਦਨਸੀਬ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ, ਚੁਤੁਰਵਰਣ ਵਿਵਸਥਾ ਨੇ ਸੰਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਰਹਿਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਹਥਿਆਰ ਉਹ ਧਾਰਣ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਬਗਾਵਤ ਨਹੀਂ। ਚੁਤੁਰ ਵਰਣ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਰਨ ਉਹ ਏਨੇ ਨਿਰਥੇ, ਏਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਏਨੇ ਬੇਬਸ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ, ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਬਣੇ ਰਹੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਲਾਂ ਦੇ ਫਾਲੇ, ਤਿੰਖੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ, ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤਕਤੇ ਮਾਤੇ ਦੀ ਜੰਗ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਹੀ ਪਰ ਯੂਰਪ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਕੱਲੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਹਥਿਆਰ, ਰਾਜਿਨੀਤਕ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਨੈਟਿਕ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਖੇਡੇ ਗਏ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਦਾ ਚਤੁਰ ਵਰਣ ਸਿਸਟਮ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਗਠਨਾਂ ਜਾਂ ਮੱਦਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਤੁਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ, ਇਸ ਕੌਂਕੇ ਸੱਚ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਿਹਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਮਾਣ ਸਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਏਥੇ ਮੌਰੀਆ ਰਾਜਿਅਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਰਿਹਾ। ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਹਾਰਨ ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਪੀਤੜ ਰਿਹਾ। ਇਹੋ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਚਤੁਰ ਵਰਣ ਸਿਸਟਮ ਜੜ੍ਹੇ ਭਖਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸੂਦਰ ਇਸ ਦੇ ਹਾਰ੍ਭਮਤਾਨ ਬਣੇ।

(18)

ਚੜ੍ਹਰਵਰਣ, ਵੇਦਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੁਰਾਤਨ ਹੈ। ਇਹੀ
ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ, ਇਸਦੀ
ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲਾ ਤਜਰਬਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਗਠਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ।
ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਕਿਨੀ ਵਾਰ ਕਸ਼ਤਰੀਆਂ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ ਕੀਤਾ।
ਕਸ਼ਤਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਨੀ ਵਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖਤਮ ਕੀਤੇ। ਮਹਾਂਭਾਰਤ
ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ ਲੜਾਈ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ
ਪਏ ਹਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਕਸ਼ਤਰੀ ਏਦਾਂ ਦੇ ਮਾਮੂਲੀ ਸਵਾਲਾਂ
ਪਿੱਛੇ ਲਤਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਕੌਣ ਪਹਿਲਾਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਕੋ
ਰਸਤੇ, ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਕੌਣ
ਪਹਿਲਾਂ ਰਸਤਾ ਲੰਘੇਗਾ। ਭਗਵਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਦੀ

ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਹੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਧਾਰਿਆ ਕਿ ਕਸੱਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਰਣਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਏਦਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵਾਲੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਘਟਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਕੀ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਚਤੁਰ ਵਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਬਾਰਾ ਗਠਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

(19)

ਕੁਛ ਹਿੰਦੂ, ਇਸ ਖੁਸ਼ਗਹਿਮੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਕਿ ਜਾਤਪਾਤ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਗੈਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਜਾਤੀਪਤੀ ਭਾਵਨਾ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਜਾਤ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਮੌਲਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਜੋਤਨ ਜਾਂ ਇੱਕਮੁੱਠ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਤੀਆਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗੈਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕਥਾਂ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਈ ਕਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਾਕਤ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਪਰਕ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਕਿਨੇ ਕੁ ਹਨ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਲੈਣ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਹਨ। ਗੈਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤੀਵਾਦ ਦੀ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਜਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ, ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਹ ਕਹਿ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਜੋ ਵੀ ਉਹ ਹੋਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦੇ ਜਵਾਬ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ ਉਹ, ਸੀਆ ਹੈ ਜਾਂ ਸੁਨੀ, ਸੋਖ ਹੈ ਜਾਂ ਸਈਅਦ, ਖਟੀਕ ਹੈ ਜਾਂ ਪਿੰਜਾਰੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੇ ਕਿ ਉਹ, ਜੱਤ ਹੈ ਜਾਂ ਅਰੋੜਾ ਮਜ਼ਹਬੀ ਜਾਂ ਰਾਮਾਨੀ ਸਿੱਖ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜਾਤ ਪੁੱਛਣਾ/ਜਾਣਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਜਾਤ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫਿਰ, ਜਾਤ ਜਾਣਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ, ਕਿੰਦਾਂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ, ਜਾਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕਿਆ ਜਾਣਾ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਅੰਤਰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਗੈਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤਪਾਤ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪਾਵਨ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਜਾਤਪਾਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੈਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤ ਇੱਕ ਰਸਮ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਇਸਦੇ ਮੌਢੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਜੇ ਹਿੰਦੂ, ਜਾਤੀ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੈਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਏਨ੍ਹਾਂ ਤਿੱਥਾ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਕੁਛ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ ਕਿ ਜਾਤਪਾਤ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਹਿੰਦੂ ਵਿਉ ਔਫ ਲਾਈਡ” ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋ. ਐਸ. ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਨ ਤੱਕ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਚੱਚ ਪੰਜ ਜ਼ਹਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਿੰਦੂ ਸੱਭਿਆਤਾ ਚਲੀ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਧਰਮ, ਇਸ ਸੱਭਿਆਤਾ ਵਿੱਚ ਕੁਛ ਨਾ ਕੁਛ ਤਾਂ ਐਸਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦਮ ਉੱਤੇ ਇਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਧਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਵਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਮੁਦਾਏ, ਜਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜੀਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਰਾਬਰ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸਿਰਫ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਦਮਖਮ ਨਾਲ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਲੜਨਾ ਅਤੇ ਸਾਨ ਨਾਲ ਜੀਣਾ ਇੱਕ ਢੰਗ ਹੈ। ਹਾਰ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਅਤੇ ਕੈਦੀ ਬਣ ਕੇ ਜੀਣਾ ਵੀ ਜੀਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲੋਕ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਸਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪੱਧਰ ਕੀ ਰਿਹਾ। ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਗਾਤਾਰ ਹਾਰਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਗ ਸਾਰੀ ਜ਼ਹਾਰ ਸਾਰਾਂ ਕੀ ਹੋਂਦਾ ਹੈ।

(30)

(20)

ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ
ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ, ਤਡੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।
ਜਾਤਪਾਤ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਉਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਵਾਂ ਵੀ ਉਸਾਰੀ ਨਹੀਂ
ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤੁਸੀਂ ਕੌਮ ਨਹੀਂ ਉਸਾਰ ਸਕਦੇ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਨਹੀਂ
ਉਸਾਰ ਸਕਦੇ, ਜਾਤਪਾਤ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਉਤੇ ਜੋ ਵੀ ਉਸਾਰੋਗੇ,
ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਹੁਣ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ ਸਵਾਲ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਹਿੰਦੂ
ਸਮਾਜੀ ਢਾਰੇ ਅੰਦਰ, ਸੁਧਾਰ ਕਿੰਦਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ? ਜਾਤ
ਕਿੰਦਾ ਖਤਮ ਹੋਵੇ? ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤ ਨੂੰ
ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਕਰਮ, ਉੱਪ ਜਾਤਾਂ ਦੇ
ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ, ਇਸ ਧਾਰਨਾ
ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤਾਂ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉੱਪ ਜਾਤਾਂ,
ਉੱਪ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਅਤੇ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧ
ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧਾਰਣਾ ਗਲਤ ਹੈ।
ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉੱਤੇਰੀ ਅਤੇ ਮੱਧ
ਭਾਰਤ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਉੱਤੇਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖਾਲੀ

ਉਦੂਅਿਣ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਢੋਣ ਆਦਿ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਤੀਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੈਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਇਸਥ, ਬੋਧਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਰੁਥਬੇ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਬੁਰਾਬਰ ਹਨ। ਬੁਰਾਕ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਹਨ। ਅੰਵਲ ਤਾਂ ਉਪਜਾਤਾਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਘੁੱਲਮਿਲ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਗਰੰਟੀ ਹੈ ਕਿ ਉਪਜਾਤਾਂ ਦਾ ਖਾਤਮਾ, ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਵੱਲ ਵੀ ਵਧੇਗਾ? ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਜਾਤਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਾਤਾਂ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਭਾਵ ਬੁਰਾਈ ਤਕਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਾਤੀਵਾਦ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵੱਲ ਇਹ ਕਦਮ ਨਾ ਤਾਂ ਅਮਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸਰਦਾਇਕ ਹੈ। ਜਾਤੀਵਾਦ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰੂਆਤ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਭੋਜਨ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ, ਇਹ ਹੱਲ ਵੀ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਕਈ ਜਾਤਾਂ, ਸਾਂਝੇ ਭੋਜ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਫਿਰ ਵੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਹੱਲ, ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੁਨ ਦਾ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ, ਸਾਕੇ ਸਬੰਧੀ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਜਾਤੀ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਹੀ ਜਾਤ ਪਾਤ ਨੂੰ ਤੌਤ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਤਪਾਤ ਤੌਤਕ ਮੇਲ ਨੇ ਜਾਤੀ ਵਿਸਵਾਸ ਉਤੇ ਸਿੱਧੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਇਹ ਮਾਰਗ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਵਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਬੀਮਾਰੀ ਦਾ ਸਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨੁਕਸ, ਅਸਲੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੱਸਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਜੀ ਤਸੋਵਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਸੋਵਦ ਕੋਈ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਧਾਰਕ ਜੋ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਚੁੱਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਵੇਂ ਵੱਧ ਹੌਸਲੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੈਲਿਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੰਤਰ ਜਾਤੀ ਸ਼ਾਦੀਆਂ, ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ ਭੋਜ ਆਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪਵਿੰਤਰ ਵਿਸਵਾਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ। ਜਾਤੀਵਾਦ ਕੋਈ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਟਾ ਦਿਓ, ਢਾਹ ਦਿਓ। ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਰੰਤ ਮਾਰਦੀ ਤਾਰ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਜੇਲ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਤੀਵਾਦ, ਮਨ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਚਾਰ, ਇੱਕ ਸੇਚ ਹੈ। ਸੋ ਤਬਦੀਲੀ, ਮਨ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ, ਸੋਚਣ ਢੰਗ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ, ਜਾਤਪਾਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਕਿ ਉਹ ਗੈਰ ਅਮਾਨਵੀ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿਮਾਗ ਖਰਬ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਤਪਾਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਹਨ। ਲੋਕ ਏਸ ਲਈ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਅੰਦਰ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਦੁਸ਼ਮਣ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਜਾਤਪਾਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਗਲਤ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਜਾਤਪਾਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਤਪਾਤ ਨੂੰ ਮੰਨੁੰ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਿੱਝਣਾ ਬਲਕਿ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿਠਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਤਪਾਤ ਦਾ ਧਰਮ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ/ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਅਸਲ ਹੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਓ। ਛੂਅਾਛਾਤ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸ਼ਾਧਾਰਕ, ਸਮੇਤ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਢੂਥੀ ਛਾਪ ਹੈ। ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਭੋਜਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਜਾਤੀ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੋਈ ਨੌਜੀ ਹੋਈ ਬਨਾਵਟੀ ਚੀਜ਼ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਔਰਤ ਮਰਦ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿਓ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ/ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਲੇ ਦੇਿਮਾਗ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰੇ ਕਹਾਏ, ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ ਭੋਜ, ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਛਲਬਾਜੀ ਵਿੱਚ ਸਰਹੜ ਲੈਣ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਟੱਕ ਸਟੈਂਡ (ਨਿਰਣ) ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਬੁਧ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਨਕਾਰ ਦਿਓ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ਬੁਧ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਰੱਖੋ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਧਰਮ ਜਿਸਨੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਤਪਾਤ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੀ ਰਾਮੀ ਦਿਓ ਹੋਗਾ ਜਾਂਦੇਹੋ?

(31)

(21) ਸੋ ਜੇ ਜਾਤਪਾਤ ਖਤਮ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੇਦਾਂ
 ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਪਵਿੰਤਰ ਜਾਂ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਹੋਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਲੋਕਾਂ
 ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਤਸੀਂ ਇਹ ਕਰ ਸਕਦੇ
 ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਇੱਜ ਕਰਨਾ
 ਕਰਾਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਕਿਉਂ? ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
 ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਡਾਢੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲੈਂਦੇ
 ਹਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ
 ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਰਾਈਸੇ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ,
 "ਕਈ ਵਾਰ ਲੋਕ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪੋਪ, ਇਹ ਜਾਂ ਉਹ
 ਸੁਧਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
 "ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਪੋਪ ਬਣ ਸਕੇ
 ਅਤੇ ਜਿਹਤਾ ਪੋਪ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼
 ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ" ਸੋ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ
 ਕੌਲੋਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣਾ ਓਨਾ ਜੀ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ,
 ਜਿਦਾਂ ਕਿ ਲੈਸਲੇ ਸਟੀਫਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨਾ ਬਰਤਾਨਵੀ
 ਪਾਤਲੀਮੈਟ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਅਸੇਹਾ ਕੰਨਂ ਪਸ

ਕਰੋ ਕਿ ਨੀਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਕਤਲ ਕਰਿ
ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।”

ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਗੱਲ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਜਾਤਪਾਤ ਵਿਚੁਧੁ ਲਹਿਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ
ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ
ਤਾਂ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ
ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਰੀ ਵਰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਕਰ
ਰਿਹਾ ਵਰਗ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ, ਦੁਰਵਿਸ਼ਟੀਵਾਦ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਰਗ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਵਾਈ
ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਕਸਰ
ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਮਹਾਰ ਤੁਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਠੀਕ ਮਹਿਸੂਸ
ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ, ਈਮਾਨਦਾਰ, ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ
ਨਿਰਧਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਕਟ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਹੀ ਈਮਾਨਦਾਰ
ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ, ਨੇਕ ਆਦਮੀ ਹੈ
ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਬਦਮਾਸ ਆਦਮੀ ਵੀ ਹੈ
ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ, ਭਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ
ਸਮੂਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸੈਤਾਨਾਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਇਹ ਸੌਚ ਕੇ ਦਿਇਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ
ਵਰਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਆਪਣੀ ਜਾਤ ਦੇ ਹਿੱਤ ਪਿਆਰੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ
ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਰ੍ਕ
ਹਿੰਦੂ ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਪੂਰੇ ਸਰਧਾ ਭਾਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ
ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਧਰਤੀ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਹਨਾਂ
ਉਹ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅਧਿਆਪਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਦੋਂ ਇਹ
ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਸਮੁੱਦਾਏ ਉਤੇ ਤਕਤੀ ਪਕੜ
ਹੈ, ਹੀ ਜਾਤੀਪਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ
ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਟੁੱਟਣਾ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ
ਨੂੰ ਅੰਭੰਡ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ, ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਜਾਤੀਪਾਤਾ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ। ਇੱਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਵਿੱਚ ਫੰਡਦੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਰੁਤਬੇ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਸਮੁਦਾਇਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜਾਵਾਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੋਣਾਂ ਉਪਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਜਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਖਰ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਸਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਤੀ ਕੜੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚੀ ਜਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਘੱਟ ਅਧਿਕਾਰ। ਹੁਣ ਜਾਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਜਾਤੀਪਾਤੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਖਿਲਾਫ਼ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਫੰਨਟ ਦਾ ਸੰਗਠਨ ਹੋਣਾ, ਅੰਭੰਡ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਾਤੀ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹਨ ਪਰ ਸਾਰੇ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਜਾਂ ਪੱਧਰ ਸਮਾਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਜਾਤਪਾਤ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਲਈ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਟਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

(22)

ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਤ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ, ਕੋਈ ਤਰਕ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ, ਜਾਤਪਾਤ ਨੂੰ ਛੱਡੇ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਸਵਾਲ ਉੱਠਾ ਹੈ, ਕੀ ਹਿੰਦੂ, ਤਰਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਲਈ ਸੁੰਤਰ ਹੈ? ਵਰਤੋਂ ਵਿਵਹਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਸਬੰਧ ਮਨੂੰ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਤਿਨ ਮਨਜ਼ੂਰੀਆਂ/ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ, ਵੇਦ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ, ਜਾਂ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਵੇਦਾਂ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਦੰਤ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਸਜਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੌਚ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਸਕਦਾ, ਮਨੂੰ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੇਲਵੇ ਸਫਰ ਜਾਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਹਿੰਦੂ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਮੂਲਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਵ, ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਜਾਤੀ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਲ ਹੀ ਫਿਰ ਮੰਨਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਹੱਲ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਜਾਤਪਾਤ ਮੰਨੋ। ਜਿਥੇ ਨਾ ਮੰਨ ਸਕੇ ਉਦੇਸ਼ ਪੱਧਰਾਤਾਪ ਕਰ ਲਵੇ। ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਇਹ ਸਮਝੌਤਾਵਾਦੀ ਨੀਤੀ ਕਾਰਨ ਜਾਤਪਾਤ ਦੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿੱਕਤ, ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜਾਤਪਾਤ ਛੂਅਾਫ਼ਾਤ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਰਾਮਨਜ, ਕਬੀਲੀਆਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨੀ?

ਜਿਥੇ ਡੱਕ 'ਸਾਦਾਚਾਰ' ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਨੇਕ ਕੰਮ ਜਾਂ ਨੇਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਪੁਰਾਤਨ ਰਿਵਾਜ਼, ਪੁਰਾਤਨ ਰਸਮ ਚਾਹੇ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਮਾੜੀ। ਤਰਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਸੁਧਾਰਕ ਦੇ ਕੋਲ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਕਤੀਸਾਲੀ ਹਥਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਸੁਧਾਰਕ, ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਾਤ ਪਿਛੇ ਤਰਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜਾਤ ਪਿਛੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤਰਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਕਛ ਵੀ ਮੰਨਣ ਮਨਾਉਣ ਪਿਛੇ ਸਖਤ ਬੰਦਸ਼ਾਂ ਹਨ। ਫਿਰ ਜਾਤੀਵਾਦ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਉੱਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਵਕ ਆਗੂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਬੁੱਧੀਵਾਦੀ ਵਰਗ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਡਾਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਤਪਾਦ ਦੇ ਕਿਲੇ ਨੂੰ ਡੇਣਾ ਅਸਿਭਵ ਹੈ। ਜਾਤੀਪਾਤੀ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਪਾਵਣ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਇਸਦੂੰ ਢਾਹੁਣ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ ਲੰਗਣ ਜਾਂ ਇਹ ਹੁਣੇ ਹੀ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਬਾਹੁਦ ਨਾਲ ਉਡਾਉਣੇ ਪੈਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਲੀਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂਤੀਆਂ, ਸਿਮੂਤੀਆਂ ਦਾ ਧਰਮ ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ।

ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚਿਆ ਵਿਚਾਰਿਆ ਨਿਰਣਾ ਹੈ।

(23)

ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਢ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਇਹ ਨਾ ਪਵੇ ਕਿ
ਧਰਮ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ, ਕੁਛ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰ
ਵਿਦਰੋਹੀ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਢ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ।
ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ
ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ, ਨੇਮਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਅਤੇ ਦੇਗ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ
ਫਰਕ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਦੋਨੋਂ
ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇਹ ਵਖਰੇਵਾਂ, ਅਸਲੀ ਹੈ,
ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਮਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨੇਮ
ਸਿਧਾਂਤ, ਬੌਧਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਲਈ ਇਹ
ਲਾਭਕਾਰੀ ਤਰੀਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿਸ
ਮਾਰਗ ਤੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਨੇਮ ਸਿਧਾਂਤ, ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਮਾਰਗ ਨਿਰਧਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨੇਮ ਅਸੂਲ ਗਲਤ ਹੋ
ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਾਰਜ, ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਜਿਸੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ। ਢੰਗ ਤਰੀਕਾ ਸਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਾਰਜ
ਮਕੈਨੀਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਕਾਰਜ, ਸਹੀ ਕਾਰਜ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ,
ਘੱਟੋਂ ਘੱਟ ਇਹ ਜਿਸੇਵਾਰ ਕਾਰਜ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
ਜੇ ਇਸ ਜਿਸੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਧਰਮ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ
ਉੱਪਰ, ਨੇਮਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
ਇਹ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਇਹ
ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੱਕ ਹੋਠਾਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਧਰਮ ਨਹੀਂ
ਰਹਿੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ, ਜਿਸੇਵਾਰੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਧਰਮਿਕ ਕਾਰਜ ਦਾ ਸਾਰ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਕੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਨੇਮਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ
ਸੰਗੁਰਿ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਜਾਬਤਾ? ਹੁਣ ਜੋ ਧਰਮ
ਵੇਦਾਂ ਸਿਸ੍ਤਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਲੀ ਸੰਬੰਧੀ,
ਨਿਰੀਖਣ ਲਈ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ

ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਸਹਾਈ ਬਾਰੇ ਢੁਗ ਤਰੀਕ, ਸਭ ਕਛ ਦਾ ਮਿਲਗੋਂਹਾ ਹੈ। ਇਹੁੰਦੂ ਜਿਸਨੂੰ ਧਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਮਨਾਹੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਕ ਨੇਮਾਂ ਅਸੂਲਾਂ, ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਸੱਚੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਾਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ, ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਪੱਖੋਂ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਜੇ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਹਿੰਦੂ ਲਈ ਧਰਮ ਦਾ ਮਤਲਬ, ਹੁਕਮ ਅਤੇ ਮਨਾਹੀਆਂ ਹਨ, ਵੇਦਾਂ ਸਿਮੂਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਧਰਮ' ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਟਿੱਪਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਮਤਲਬ ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਵੇਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ 'ਧਰਮ' ਦਾ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਭਾਵ ਧਾਰਮਿਕ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਸਮਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਪੁਰਵ-ਮੈਮਾਂਸਾ ਵਿੱਚ ਜੈਮਿਨੀ ਨੇ ਵੀ ਧਰਮ ਦਾ ਇਹੋ ਭਾਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ, ਹਿੰਦੂ ਜਿਸਨੂੰ ਧਰਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਨੂੰਨ ਹੈ ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਨੂੰਨੀ ਵਰਗ ਨੇਮ ਹਨ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਸਹਿਜਤਾ ਸੁਭਾਵਕਤਾ ਵਾਲੇ ਨੈਤਿਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਥੋਪੇ ਗਏ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਸਿਰਫ਼ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬੁਰਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਜਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਇੱਕੋ ਹਨ। ਇਤਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਹ ਅੰਤਿਮ ਹਨ, ਸਥਾਈ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸਦੀਵੀ ਲਿਤਚਤ ਪੱਕੇ ਨੇਮਾਂ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਕਿੱਦਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰੀ ਜਾਣਗੀਆਂ? ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਰਤੀ ਜਿੱਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਗੈਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਚਾਈ ਭਰ ਦਿਓ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਨੂੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਕਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਤਰਮੀਮ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਨੂੰਨ ਖਤਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਵਾਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਜੁਤਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਨੂੰਨ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਬਦਲੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(24)

ਚਾਹੇ ਮੈਂ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਦੀ ਨਿੰਦਾ
ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਧਰਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਾਂ।
ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਉਲਟ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਬਰਕ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ
ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਸੱਚਾ ਧਰਮ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਆਧਾਰ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਭ ਸਹੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨਿਰਭਰ
ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।" ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਢੰਗਾਂ ਦਾ
ਜੀਵਨ ਰੱਦ ਕਰੋ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਫਿਕਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ
ਨੇਮਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾ, ਅਸੂਲਾਂ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਲਵੇਗਾ, ਕੇਵਲ ਅਜਿਹਾ
ਧਰਮ ਹੀ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਰਮ ਸੁਧਾਰ ਵਿੱਚ ਹੇਠ
ਲਿਖੀਆਂ ਮੱਦਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਾਮਲ ਹੋਣ, (1) ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ
ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ, ਸਭ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਇੱਕ
ਹੀ ਗ੍ਰੰਥ ਹੋਵੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ
ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। (2) ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ
ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁਜਾਰੀਵਾਦ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਇਹ
ਅਸਤੁਵ ਲੰਗਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਘੱਟੋਂ ਘੱਟ, ਪੁਜਾਰੀਵਾਦ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ
ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ
ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀ ਦੇ
ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਜੋਂ ਉਸਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਨਦ
ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। (3) ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਨਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪੁਜਾਰੀ
ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਰਸਮਾਂ ਹੀ ਕੱਠੂਨ ਸਹੀ
ਹੋਣਗੀਆਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਜ਼ਾ

(ੴ ਚਲਦਾ)

